

De Kroon op het Amsterdamse Bos

Cultuurhistorische verkenning Groot
Amsterdamse Bos

C 17-55 Amsterdam

Inhoud

	Inleiding	3
1	Beleidskader	4
2	Historisch stedenbouwkundige analyse	5
3	Cultuurhistorisch waardevolle elementen	44
4	Conclusie en aanbevelingen	47
	Bronnen	48
	Colofon	48

Inleiding

De cultuurhistorische verkenning Groot Amsterdamse Bos heeft Monumenten en Archeologie geschreven in opdracht van Ruimte en Duurzaamheid in het kader van de gebiedsuitwerking Groot Amsterdamse Bos. Bij deze gebiedsuitwerking wordt nadrukkelijk uitgegaan van de bestaande kwaliteiten. Om die reden is inzicht in de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied en de daarin aanwezige cultuurhistorische waarden onmisbaar. De gebiedsuitwerking gebeurt onder de noemer van het Groot Amsterdamse Bos omdat de noordoever van het Nieuwe Meer beschouwd wordt als onderdeel van dit natuurgebied dat tussen 1934 en 1970 tot stand kwam. Ook wordt de samenhang met het buurtschap Nieuwe Meer, het golfterrein in de Haarlemmermeer en de verbindingen met Badhoevedorp onder deze noemer geschaard. Deze cultuurhistorische verkenning gaat daarom ook kort in op de geschiedenis van het gebied ten westen van de Ringvaart. In dit onderzoek wordt door de presentatie van kaartlagen teruggedaan in de tijd om de historische gelaagdheid van het te ontwikkelen gebied te laten zien. Na een typering van het gebied en een beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis, volgt een formulering van de aanwezige cultuurhistorische waarden. Deze rapportage wordt afgerond met een conclusie en enkele aanbevelingen.

1 Beleidskader

Naar aanleiding van de Modernisering van de Monumentenwet en de wijziging van artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro, d.d.17 juni 2011, staatsblad 5 juli 2011, nr 339) dient per 1 januari 2012 bij het maken van bestemmingsplannen een beschrijving te worden opgenomen "van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden".

In de toelichting van de Bro staat dat dit betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden en daar conclusies aan verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden. Dit vermindert de noodzaak tot het aanwijzen van nieuwe beschermde monumenten omdat aan het belang van de cultuurhistorie dan waarde wordt toegekend via het proces van de ruimtelijke ordening.

Voor Amsterdam komt het verankeren van de cultuurhistorie in het proces van ruimtelijke ordening en transformatieopgaven ook aan bod in de Beleidsnota 'Ruimte voor Geschiedenis' (vastgesteld 13 april 2005), 'Spiegel van de Stad, visie op het erfgoed van Amsterdam' (vastgesteld 14 november 2011) en in 'Erfgoed voor de stad, agenda voor het erfgoed in een groeiend Amsterdam' (vastgesteld 5 juli 2016) .

De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland is een geografische uitwerking van de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie (besluit d.d.21 juni 2010). De kaart geeft in zijn algemeenheid informatie over landschapstypen, aardkundige waarden, cultuurhistorische objecten/monumenten, archeologische verwachtingen en structuurdragers als militaire structuren en historische dijken. Deze informatiekaart is voor wat betreft bovengrondse cultuurhistorische waarden vooral gericht op gemeente overschrijdende zaken. Het is daarom niet gericht op de specifiek Amsterdamse waarden, en het geeft daar dan ook geen beeld van.

2 Ontwikkelingsgeschiedenis en cultuurhistorische inventarisatie

Een palimpsest van ingrepen, soms planmatig, vaak incidenteel

Het gebied ten noorden van het Nieuwe Meer is een landschap waarop de geschiedenis nu eens met pen dan weer met een dik viltstift krassen heeft aangebracht of klein omgrensde vlekken heeft gemarkeerd, uitgegomd en opnieuw gevuld. Elke laag van de geschiedenis bleef zichtbaar. Stukjes agrarische verkavelingen die teruggaan tot de 11de eeuw zijn terug te vinden tussen de wegen of in de uitleg van de volkstuinten; de Ringvaart en de Ringdijk rond de Haarlemmermeerpolder trekken een duidelijke grens tussen Amsterdam en de droogmakerij; belangrijke voorzieningen van de Stelling van Amsterdam liggen verspreid in het gebied, verschillende sportparken werden aangelegd en werden weer verplaatst. Op het leeggekomen terrein kwam kantoren- of woningbouw. Ondertussen behield het dorp Sloten in essentie zijn oorspronkelijke structuur, ondanks de verandering van bebouwing en breidde Badhoevedorp, dat ooit begon als een boerderij voor experimentele landbouw, zich gestaag uit. De grootste ingreep was de aanleg van de snelweg, die over het gebied de schaal van de regio legde en zich daarbij nauwelijks iets aantrok van de voorafgaande ontwikkelingen.

Jac. P. Thijsse wees in 1908 al het gebied rond het Nieuwe Meer aan als ideale locatie voor een parklandschap. De Koenenkade langs de zuidoever en het jaagpad langs de noordzijde maakte een rondje Nieuwe Meer mogelijk. Zijn idee kreeg vorm in het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) van 1935 waarin het Nieuwe Meer als centrum van een recreatielandschap werd gedacht. Volkstuinparken en sportparken op de noordelijke oever vulden de sportvoorzieningen aan. De komst van de roeibaan en de jachthaven aan de oostzijde van het Nieuwe Meer was tekenend voor de populariteit van de watersport in de jaren dertig. Aan de westzijde had defensie toen al een ideale locatie gevonden voor een nooddrinkwatervoorziening als onderdeel van de Stelling van Amsterdam vanwege de aanwezige hoeveelheid grondwater. Zij gebruikte een achtergelaten fort voor de bouw van munitiemagazijnen.

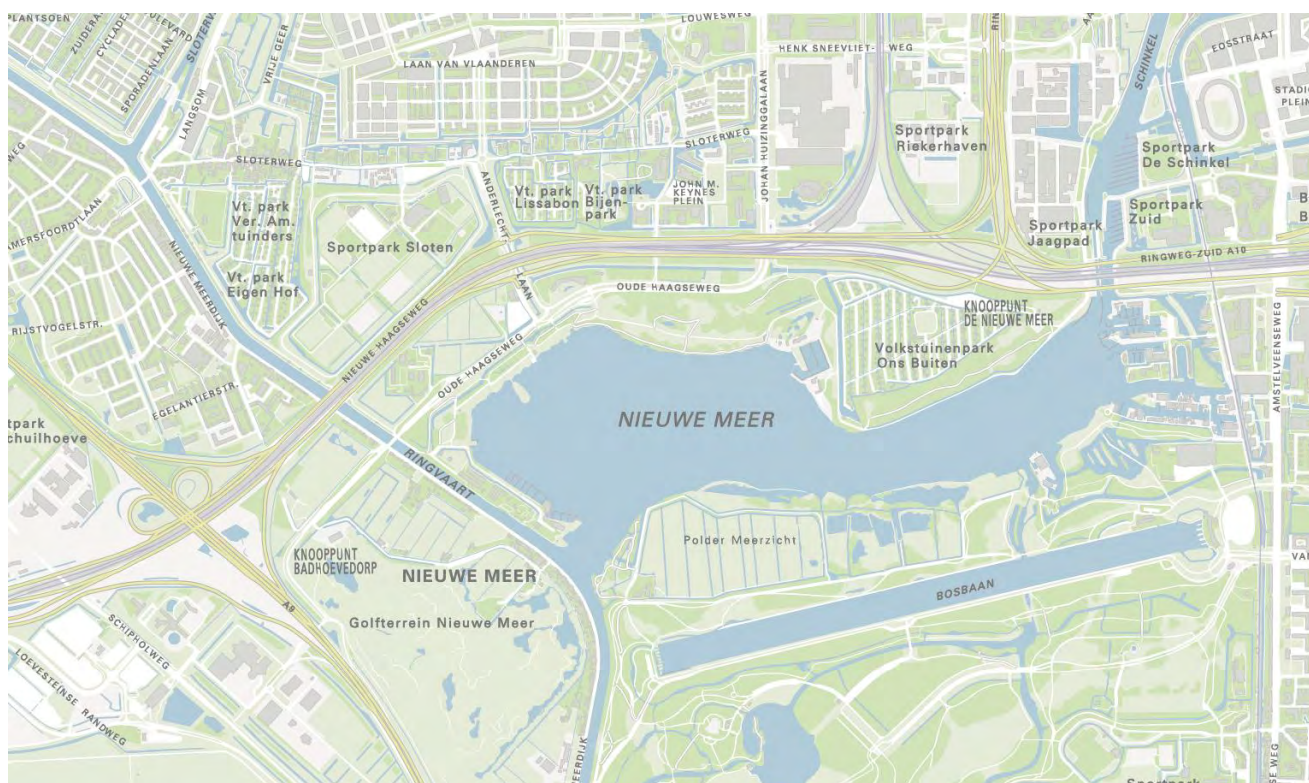
De Haagseweg, als onderdeel van het AUP noodzakelijk geacht door de toename van het regionale autoverkeer, sneed weliswaar diagonaal door het landschap richting Schiphol, maar bleef door de profilering wel deel van het landschap uitmaken. Herzieningen van het AUP in 1950 en 1955, ingegeven door de toegenomen mobiliteit en de behoefte aan meer zand voor de aanleg van de naoorlogse wijken, leidden tot grootschalige ingrepen in het gebied. Door zandwinning verdubbelde het oppervlak van het Nieuwe Meer. De vorm van de vergroting met een holle curve aan de noordoostzijde was bepaald door de eerste ideeën over een ringweg rond de stad, maar daar werd eind jaren zestig weer van afgezien. In plaats daarvan loopt de snelweg in een rechte lijn over het landschap en buigt pas ter hoogte van de Anderlechtlaan naar het zuiden af. Daarbij trekt hij zich niet veel aan van de aanwezige structuur van het landschap. De komst van de snelweg had een herschikking van de infrastructuur binnen het gebied tot gevolg, waarbij nieuwe wegen en bestaande wegen, die werden aangepast of verlegd, niet op elkaar werden afgestemd. In essentie bleven recreatievoorzieningen als volkstuinparken en sportparken het landschap domineren. Maar met de komst van de snelweg verrezen ook de eerste kantoren en bedrijven. Die vestigden zich eerst tussen de ringspoorweg en de Johan Huizingaweg en later ook aan de westzijde van deze weg.

Door deze naoorlogse ontwikkelingen is een landschap met een sterk hybride karakter ontstaan. Aan de ene kant fungeert de noordoever nog steeds als een belangrijk recreatiegebied. De ironie wil echter dat juist door de komst van de snelweg de oeverlanden in de vergetelheid raakten en zich tot een natuurgebied met een grote biodiversiteit kon ontwikkelen. Daar moesten met name betrokken burgers het stadsbestuur aan herinneren. De ecologische betekenis van het gebied is bevestigd door opname daarvan in de ecologische hoofdstructuur van de

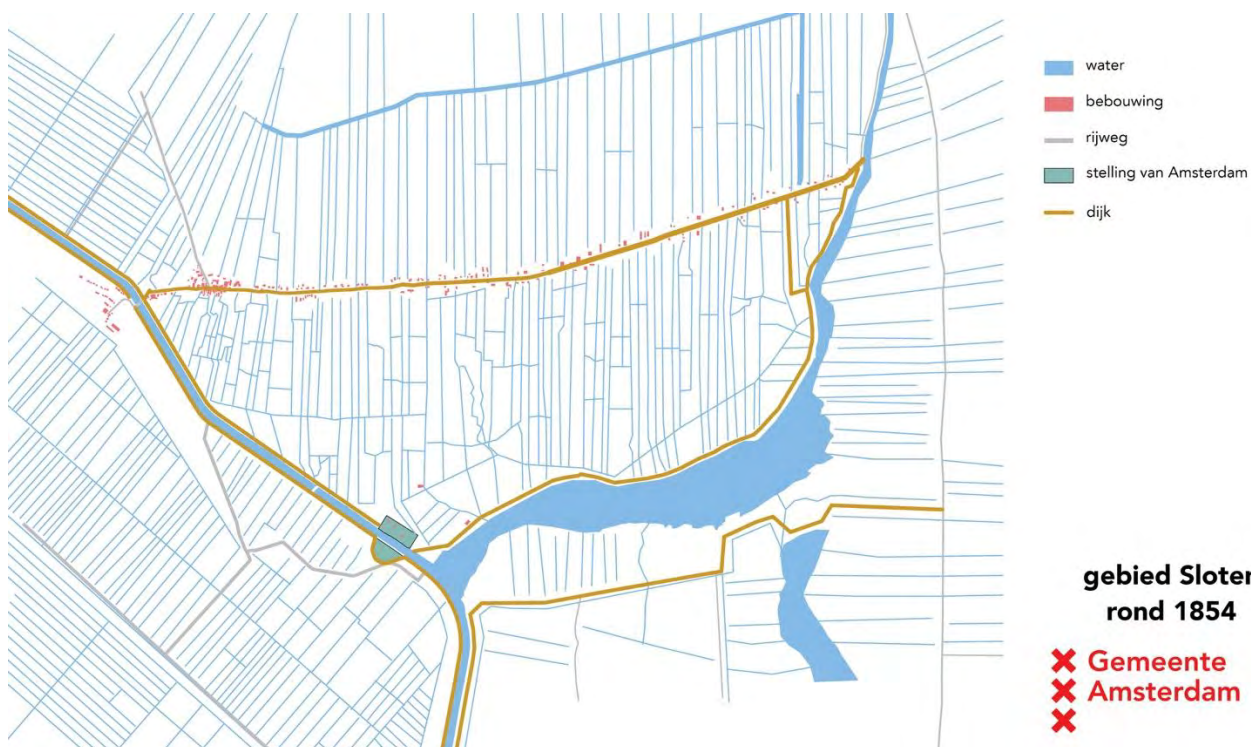
provincie, zonder dat dit afbreuk doet aan de recreatieve functie. De mogelijkheid tot recreëren werd extra belangrijk door de aanleg van Nieuw Sloten ten noorden van de Sloterweg, omdat de bewoners zo ontspanning dichtbij huis vinden. Het is ook een gebied waarin de kunstenaarskolonies van de Nooddinkwatervoorziening en Nieuw en Meer goed gedijen. Aan de andere kant is de snelweg op de route tussen Schiphol en de Zuidas een vliegwiel voor economische ontwikkeling. Nergens komt dat hybride karakter zo duidelijk tot uitdrukking als in de strook tussen de A4 en de Oude Haagseweg. In dit stukje landschap waarin de zeventiende-eeuwse verkaveling van de Riekerpolder nog herkenbaar is, inclusief de molenwetering, staat in opeenvolgende structuurplannen en gemeentelijke nota's een hoogwaardige bedrijvenlocatie geprojecteerd.

De aanleg van de snelweg had ook ingrijpende gevolgen voor de relatie tussen Badhoevedorp en het Nieuwe Meer. Hoewel het dorp door de uitbreidingen in de vorm van tuindorpachtige buurten een groen karakter heeft gekregen, is het door zowel de A4 als de A9 ingesloten. Alleen via de Sloterbrug en een pontje over de Ringvaart in het buurtschap Nieuwe Meer kunnen de bewoners in het recreatiegebied bij het Nieuwe Meer en in het Amsterdamse Bos komen. Dat buurtschap zelf heeft in belangrijke mate het karakter van het voormalige oeverland van het Haarlemmermeer behouden.

In het navolgende tekst wordt de ontwikkeling van het gebied beschreven aan de hand van enkele historische kaarten die belangrijke stadia markeren in de geschiedenis van het gebied.

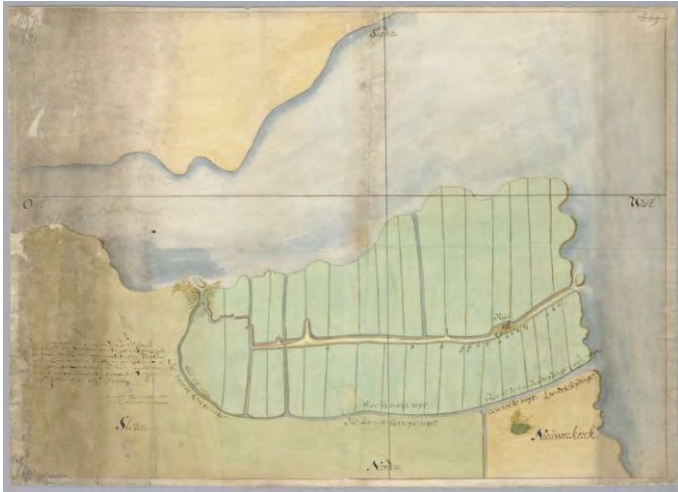

Vóór 1854

Landschappelijke verkaveling

Het veenweidelandschap van de Rieker- en Sloterpolder is in de 11de eeuw ontstaan, toen kolonisten zich vestigden aan de Slogther, het latere Slotermeer. In de 12de eeuw verplaatsten de bewoners hun dorp Sloten op de zuidelijke punt van de Slotermeer naar de huidige locatie op een terp, aan de Sloterweg. De verlegging van de Osdorperweg die naar de Haarlemmertrekvaart leidt, naar het nieuwe eindpunt verklaart de knik in de weg. De Sloterweg en de Osdorperweg fungeerden als waterkering naar het Haarlemmermeer toe. Ze vormden de kades van waaruit de polders werden verkaveld. Kenmerkend voor de verkaveling zijn smalle, noord-zuid lopende slagen (zogenoemde kampen) met lange sloten daartussen. De Slotervaart diende als afwateringskanaal. De Riekerpolder, de vroegere Sloterbuitenpolder, waarin de slagen soms breder en grilliger van vorm zijn, werd in 1636 ingepolderd tussen de Sloterweg en het Nieuwe Meer. Deze moest vanwege inklinking bemaald worden. Daarvoor zorgde ondermeer de Riekermolen die nog tot 1953 aan het eind van een afwateringskanaal op het Nieuwe Meer heeft gestaan.

Tekening voor verkrijgen vergunning van inpoldering Riekerpolder, 1637
(uit: Regionaal archief Noord Holland)

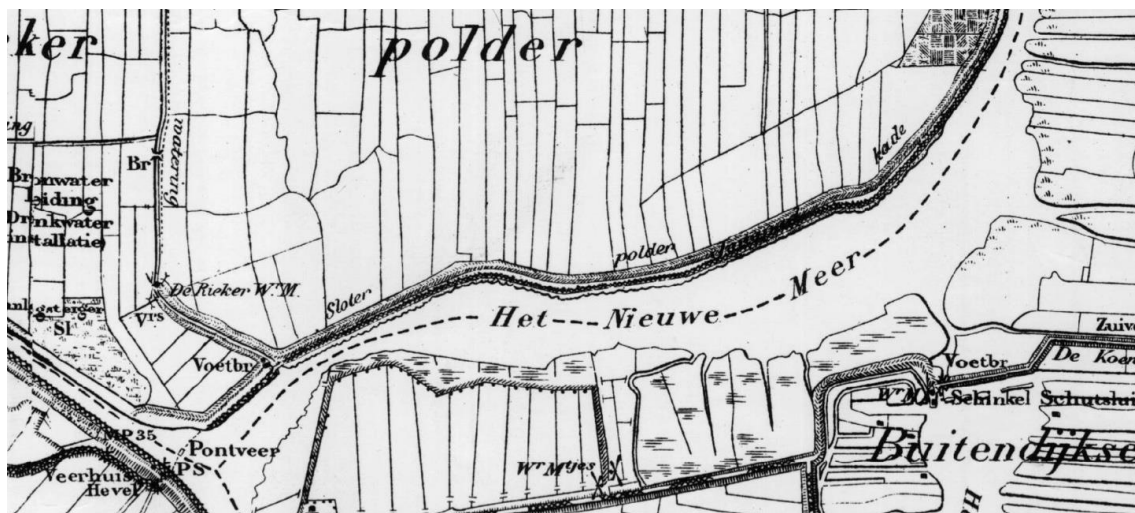

De Riekermolen die in 1953 werd verplaats naar de Amstel, dichtbij
't Kalfje (SAA: A01634001007)

Door opeenvolgende stormen kalfde het Haarlemmermeer delen van de omliggende polders af, waardoor de dorpen Rijk en Nieuwerkerk die door de Sloterweg met Sloten waren verbonden, verdwenen. Het westelijk deel van de Sloterweg, aan de overzijde van de Ringvaart, is nog herkenbaar in het tracé van de Badhoevelaan in Badhoevedorp. Langs de noordoever van het Nieuwe Meer werd onder Lodewijk Napoleon in 1809 een Jaagpad aangelegd voor de verbetering van de transportmogelijkheden. Na de inpoldering van de Haarlemmermeer vervolgde deze via een veerpont voor trekpaarden zijn weg langs de Ringvaart.

Uitsnede kaart Amsterdam van 1717

Uitsnede kaart van 1896 met rondje Nieuwe Meer over Koenenkade en het Jaagpad

Stedenbouw

Langs de Sloterweg die dateert van 1345 en samen met de Sloterkade en de Overtoom deel uitmaakte van de pelgrimsroute naar de Oudezijdskapel, stonden boerderijen. Daar kwamen in de 18de eeuw buitenplaatsen bij. De belangrijkste bestaansbron was melkveehouderij en het houden van een warmoezerij. In 1848 werd de Sloterweg aan beide zijden met bomen beplant. De hoofdstructuur van het dorp Sloten wordt nog steeds bepaald door de kruising van de Sloterweg, waarop steegjes met bebouwing uitkomen, en de Osdorperweg. Door de bouw van een kerk en de komst van winkels en herbergen ging het dorp steeds meer als voorzieningencentrum dienen.

Uitsnede kaart van 1896

Sloten, 2018

Het meest landelijke gedeelte van de Sloterweg, 2018

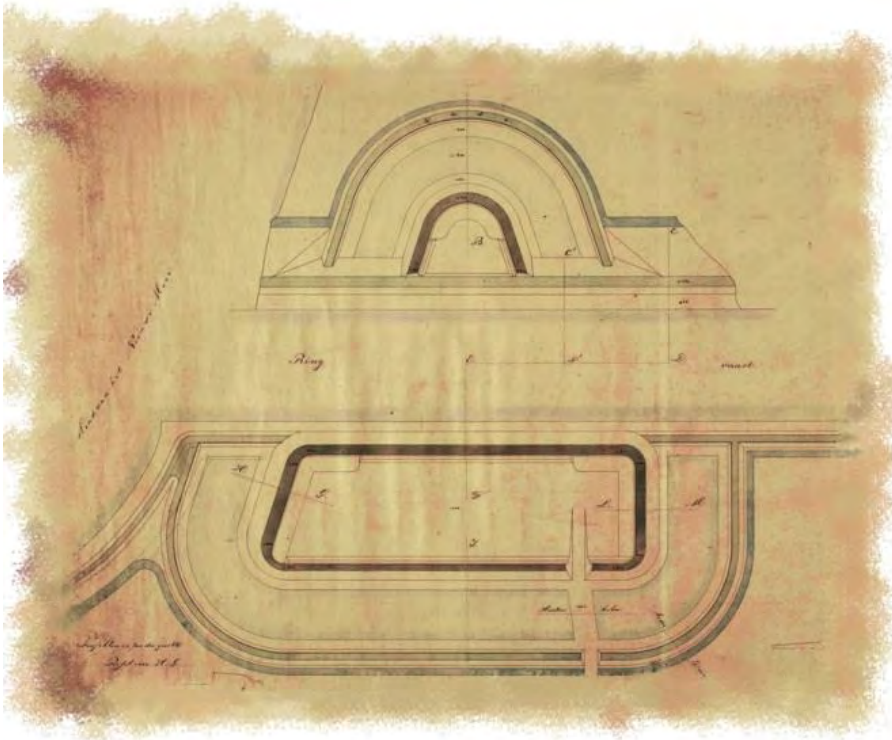
Voormalige arbeiderswoningen langs de Sloterweg, 2018

Haarlemmermeer

Vanwege de aanhoudende dreiging van overstroming van de er omheen liggende gebieden en de wens naar meer landbouwgrond, werd de Haarlemmermeer in de periode 1839-1852 ingepolderd. Ringdijk en Ringvaart werden met de hand gegraven. Om te grote kronkelingen in het verloop van de dijk en de vaart voor de scheepvaart te voorkomen, werd op enkele plekken het oeverland afgesneden. Om die reden kwam het buurtschap Nieuwe Meer ten zuiden van Badhoevedorp, binnen de polder te liggen en wijkt de verkaveling hier af van de strenge orthogonale verkaveling van de Haarlemmermeerpolder. De Koekoekslaan herinnert aan de vroegere contour van de oever. Dichtbij het punt waar de laan uitkomt op de Ringdijk, wijst een bult tegen de dijk aan nog op de vroegere aanwezigheid van het Fort aan het Nieuwe Meer. Dat maakte deel uit van de Posten van Kraayenhof, een voorloper van de Stelling van Amsterdam: de tussen 1772 en 1799 door Generaal Kraayenhof ontworpen verdedigingslinie die de Hollandse patriotten in alliantie met het Franse leger tegen een Brits-Pruisisch offensief moest verdedigen. Fort aan het Nieuwe Meer en het zuidelijker gelegen Fort Schiphol werden aan de Haarlemmermeer gebouwd.

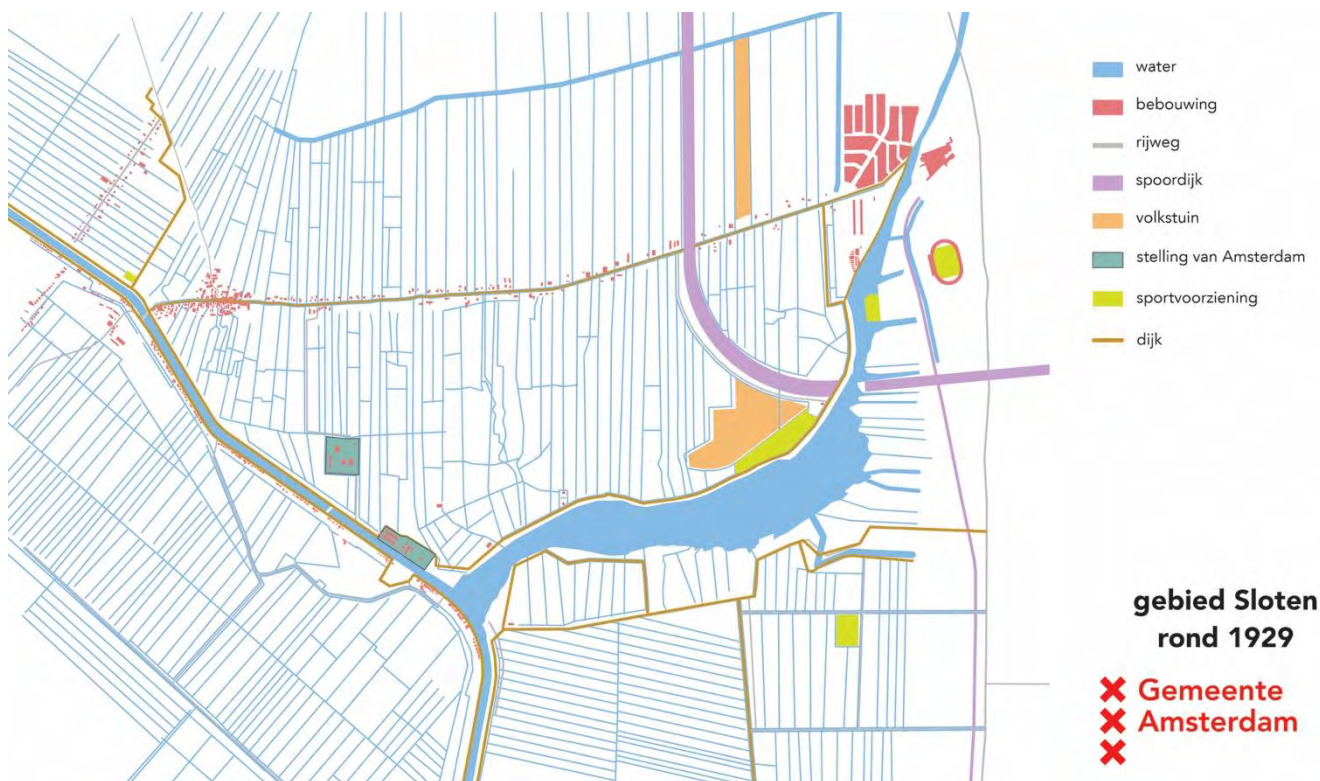

Uitsnede kaart 1850 (RANH: NL-HlmNHA_560_1850)

Ontwerp voor de doorsnijing van Fort Aan het Nieuwe Meer door de Ringvaart, c. 1854.

1929

Militair

De Stelling van Amsterdam, de opvolger van de Posten van Kraayenhof en een lengte van 135 km, kwam met de vaststelling van de vestingwet in 1874 in een wijde boog rond de stad te liggen. De stelling loopt door de Haarlemmermeerpolder waardoor de beide forten Aan het Nieuwe Meer en Schiphol hun functie verloren. Tussen 1901 en 1908 werd de Nooddrinkwatervoorziening tussen de Molenwetering van de Riekerpolder en het Nieuwe Meer gebouwd. Zij moesten bij een langdurig beleg van de stad in water voor een bevolking van circa miljoen personen voorzien. De keuze van de locatie was bepaald door de aanwezigheid van grote hoeveelheden grondwater op deze plek. Het complex omvat een (stoom)machinegebouw, ontijzeringgebouwen, filterinstallaties, reinwaterkelders en dienstwoningen en werd op een vierkant oppervlak gerealiseerd.

Uitsnede kaart 1929

Noorddrinkwatervoorziening uit 1901. Enkele waterputten zijn nog zichtbaar nog in het veld

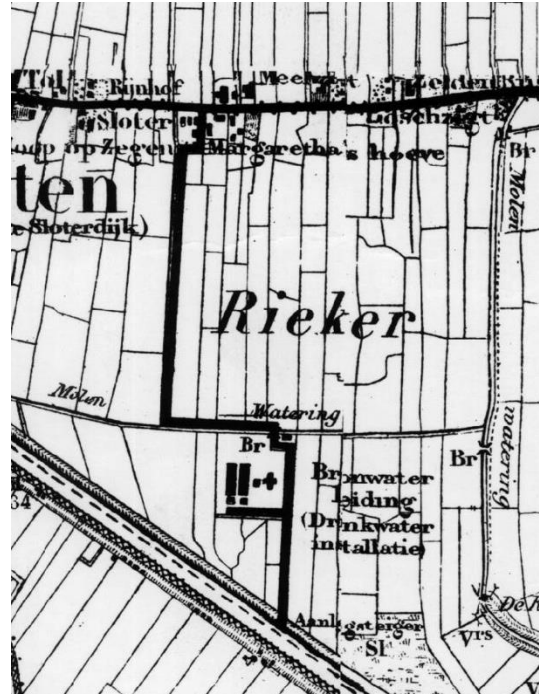
Oorspronkelijk strekte het gebied zich 3 hectare rond het complex uit om de 100 putten langs de Ringvaart en in de Riekerpolder bereikbaar te maken. De nooddrinkwatervoorziening was via de Genieweg vanaf de Sloterweg bereikbaar. Sporen daarvan en een bruggetje zijn nog aanwezig. Tien jaar later, tussen 1918-1920, werden de Magazijnen van Bijzondere Opkomst gebouwd op resten van het deel van Fort aan het Nieuwe Meer dat ten oosten van de Ringvaart ligt. De gebouwen waren bedoeld voor de opslag van munitie en wapens.

Magazijn van Bijzondere Opkomst, luchtfoto uit 1972
(SAA: 4c561059-9cfe-c8eb-2bb2-d7420fdc647b)

Omgeving nooddrinkwatervoorziening waarop de loop van de vroegere Genieweg staat aangegeven.

Uitsnede topografische kaart van 1896 waarop loop van de Genieweg goed zichtbaar is.

Infrastructuur en recreatie

De aanleg van het talud van de Ringspoorweg en de komst van de volkstuinparken *Vereniging Amateur Tuinders (VAT)*, *Ons Buiten* en *Eigen Hof* waren voorboden van de richting waarin het gebied ten noorden van het Nieuwe Meer zich zou gaan ontwikkelen. Het talud werd in de jaren twintig aangelegd, maar de sneltram kwam er pas in 1992. De schiphollijn maakt er al vanaf 1986 gebruik van. Ook op deze kaart is duidelijk te zien dat het Jaagpad een belangrijke verbindingroute bleef, maar het werd ook voor de recreatie veel gebruikt. De vermoedelijk ligt de brug op de plek waar de molentocht van de Riekermolen op het Nieuwe Meer uitkomt. Dicht bij deze plek lag vanaf 1872 café *Opoe*, een populaire bestemming voor dagwandelingen en aanmeerplek voor pleziervaarten.

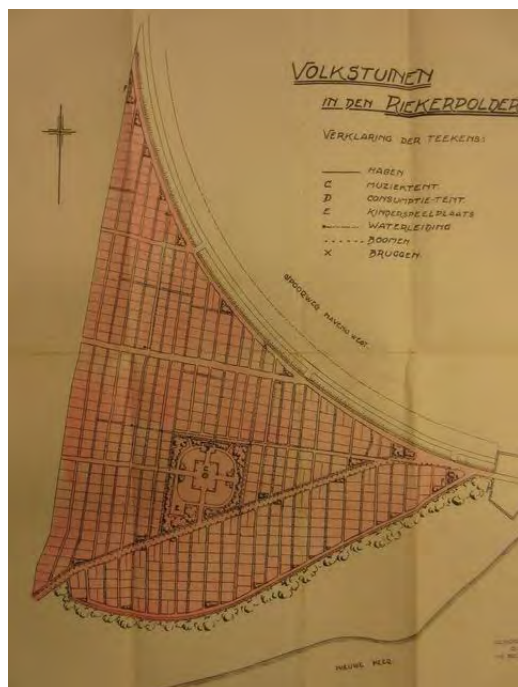

Het jaagpad in 1909 en 1907 (SAA: 010186000256; 010186000743)

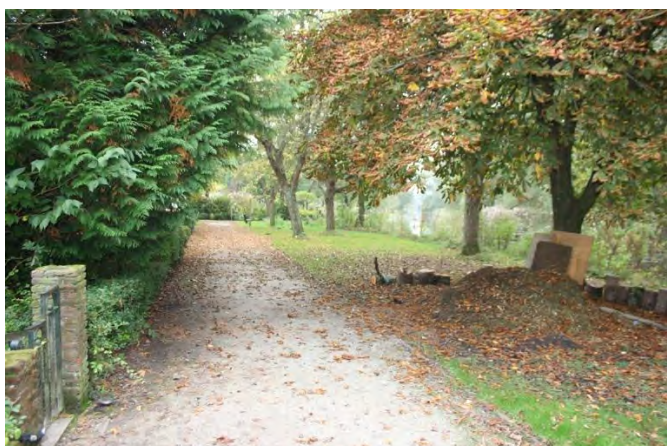

Jaagpad in 1963, foto Frits Weeda (niet rechten vrij)

Het volkstuintencomplex VAT met een omvang van 60 tuinen besloeg een smalle strook ten noorden van de Sloterweg, ten oosten van het spoorwegtalud, en werd in 1919 verhuisd van een locatie ter hoogte van de huidige Maassluisstraat. Het veel grotere volkstuintenpark *Ons Buiten* verscheen in 1927-28 op de noordelijke oever van het Nieuwe Meer, door een brede groenstrook en het Jaagpad gescheiden van het water. Het was met *Nut en Genoegen* bij het Westerpark het eerste volkstuintencomplex dat als openbaar toegankelijk park werd aangelegd. Eén van de oprichters was Jan Vroegop, oprichter van de Bond van Volkstuinders. Dit Volkstuintenpark was weer afkomstig van een locatie aan het eind van het Slatuinenpad, die in de jaren twintig onteigend werd voor de bouw van de Centrale Markthallen. Het volkstuintenpark met een driehoekige vorm en een grote speelweide langs de hoofdweg zou met 488 tuinen lange tijd de grootste van Amsterdam zijn. *Ons Buiten* is samen met het volkstuintenpark *Nut en Genoegen* aan het Westerpark opgezet als een openbaar wandelpark. Het kent een orthogonale opzet dat de voormalige slotenverkeveling volgt, maar de entree eindigt in een groot vierkant gazon waaraan ook het verenigingsgebouw staat. Verspreid in het park staan nog uit baksteen opgetrokken huisjes die dateren van voor de tijd dat hout als bouw materiaal werd voorgeschreven.

Ontwerptekening *Ons Buiten*, 1927

Beelden van volkstuintuinpark *Ons Buiten*, 2017

Ten zuiden van het volkstuintuinpark is de brede groenstrook vanaf de jaren twintig voor sportverenigingen gereserveerd. De Amsterdamsche Maatschappij Voor Jongemannen (AMVJ), een verzameling van sportverenigingen die voortkwam uit Concordia, opgericht in 1852 en daarmee de oudste sportvereniging van Amsterdam opende in 1922 sportvelden langs het Jaagpad. Eén daarvan was de tennisvereniging Famos.

Volkstuinpark *Ons Buiten* met daaronder de strook met sportvelden. Rechts onder is nog net café Bella Vista te zien , 1937 (SAA: A04139001191)

Bekende uitspanningen langs het Jaagpad zijn de cafés Bella Vista en Café Opoe, dichtbij de Rieker molen.

Café Restaurant Bella Vista, 1930 (SAA: OSIM00004003065)

Haarlemmermeer

Uitsnede kaart 1923

Uitsnede kaart 1929

Langs de Ringdijk vormde zich sinds de inpoldering van de Haarlemmermeer het buurtschap Nieuwe Meer met lintbebouwing die uitzicht heeft op de Riekerpolder.

Bebouwing langs de Nieuwemeerdijk, 1909 (RANH: NL-HlmNHA_Hmr_0378)

Sinds de bouw van de modelboerderij '*de Badhoeve*' in 1854, breidde het daarnaar genoemde dorp Badhoevedorp zich verder uit. *De Badhoeve* werd gesticht door de burgemeester J.P. Amersfoordt voor de ontwikkeling van een revolutionaire landbouwmethode. In de nabijheid van de Badhoeve was een badplaats gelegen. Op de kaart van 1929 is ten noorden van Sloten, aan de Ringvaart, een zwembad te zien.

1936-37

Planvorming – Het Algemeen Uitbreidingsplan is vanaf 1935 de basis voor de toekomstige ontwikkelingen in het gebied. De inzet van het plan was om rond het Nieuwe Meer een groot recreatielandschap te creëren waarvan ook het Amsterdamse Bos deel uitmaakte. De gemeenteraad had al in 1928 het besluit tot aanleg genomen. Het Bos vormde het sluitstuk van de groenstructuur die een aaneenschakeling laat zien van woongroen via buurtgroen en brede groenstroken naar stadsparken. De bedoeling van het Amsterdamse Bos was om natuur in de nabijheid van de minvermogende Amsterdammers te brengen. Een jachthaven, roeibaan en oorspronkelijk ook een strandbad vormden daarvan een vanzelfsprekend onderdeel, omdat de watersport in die jaren steeds populairder werd. Het strandbad kon niet worden aangelegd vanwege de slechte waterkwaliteit.

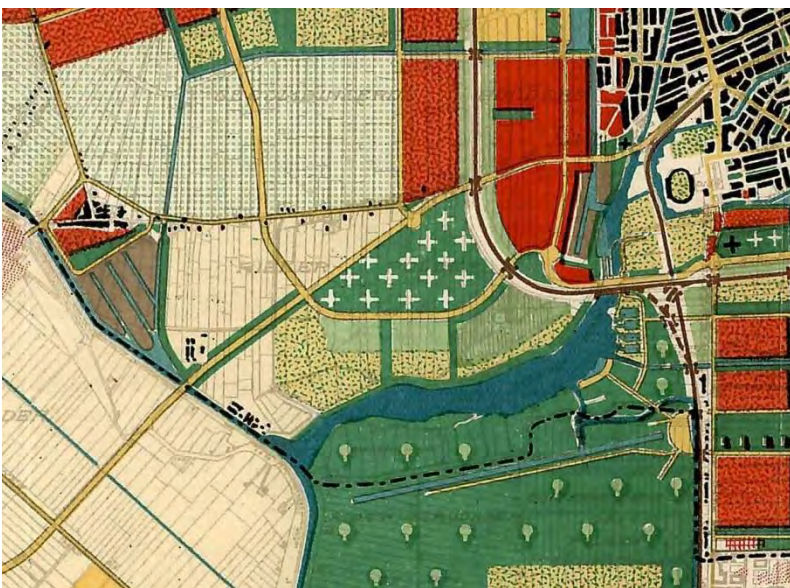

Het Nieuwe Meer in 1948, (SAA: A04139001311, niet zonder rechten te gebruiken)

Nieuwe Meer, jaren dertig (Nationaal Archief)

Met de aanleg van het recreatiegebied rond het Nieuwe Meer ging de wens van Jac. P. Thijsse in vervulling die hij in het *Algemeen Handelsblad* van 1908 uitte: 'Waar de Buitendijksche Buitenveldersche polder en de Noordpolder aan elkaar grenzen en ook aan den Haarlemmermeerhoek wordt de aanleg uitgebreid tot een park van aanzienlijken omvang, maar aangelegd geheel volgens dezelfde beginselen. Ook, wordt hier een groot stuk van het boezemland langs het Nieuwe Meer opgenomen in 't Park met een mooie wandeling langs het water en gemakkelijke aanlegplaatsen voor vaartuigen. Daar komen ook een of twee bruggen. Het Sloter jaagpad zou ik in zijn tegenwoordigen toestand willen behouden om de Polderkade, die er evenwijdig mede loopt, meer in te richten tot een geriefelijken rijweg met een paar verbindingen naar den Sloter straatweg. Op deze manier krijgen we zonder groote onkosten niet een park maar een parklandschap met het Nieuwe Meer als centrale waterpartij.' Als lid van de Boschcommissie, een team van de ontwerpers Cornelis van Eesteren, Jakoba Mulder en extern deskundigen, die verantwoordelijk was voor het ontwerp van het Amsterdamse Bos, gaf Thijsse zelf ook vorm aan het recreatiegebied. Het Algemeen Uitbreidingsplan laat rond het Nieuwe Meer een aaneenschakeling van sportvoorzieningen en volkstuintuinen zien. Aan de zuidkant het sportpark, de roeibaan en de speel- en ligvelden, aan de oostkant de jachthaven en langs de noordoever sportvelden en volkstuintuinen.

Uitsnede Algemeen Uitbreidingsplan, 1934

Uitsnede Boschplan, 1937

Vogelvluchtperspectief behorend bij het Algemeen Uitbreidingsplan, 1935

Uitsnede kaart 1936

Infrastructuur – Het Algemeen Uitbreidingsplan voorzag ook in de aanleg van een regionale uitvalsweg richting Schiphol en Den Haag. De Haagseweg was al gepland op basis van het Rijkswegenplan uit 1927 en werd in 1938

aangelegd als Rijksweg 4; een basculebrug kwam over de Ringvaart te liggen. De Haagseweg takt aan op de Sloterweg ter hoogte van het spoortalud om Amsterdam.

Haagseweg, 1953 (SAA: A04139001186)

Haagseweg 1953, (SAA: 010122040675)

Volkstuinen en sportparken

Het recreatielandschap kreeg in de loop van de jaren rond de oorlog steeds meer vorm door de aanleg van de jachthaven, de bouw van het Olympisch Stadion, het zwembad in de Stadiongracht en de sportterreinen daar omheen. De begraafplaats, ingeklemd tussen Haagseweg en de ringspoorweg, zou niet ten zuiden van de Sloterweg worden aangelegd, maar kwam uiteindelijk aan de Ookmeerweg. Volkstuinpark *Ons Buiten* breidde fors uit; in 1937 opende tuinpark *Eigen Hof* ten zuiden van het dorp Sloten. In 1936 werd door Wilhelm Sieger, directeur van de Amsterdamse Chininefabriek, en lid van de Amsterdamse Vereniging tot Bevordering van de Bijenteelt, het Siegerpark als bijenvriendelijk park geopend. De ingang ligt ter hoogte van Sloterweg 745 en het park strekte zich tot de Haagseweg uit. Sieger droeg in 1936 ook bij aan de aanleg van het Bijenpark, een soort volkstuinpark met tuinen die alleen met fruitbomen en heesters beplant mogen worden. Het park werd in 1950 aan de gemeente verkocht onder voorwaarde dat het als park behouden zou blijven.

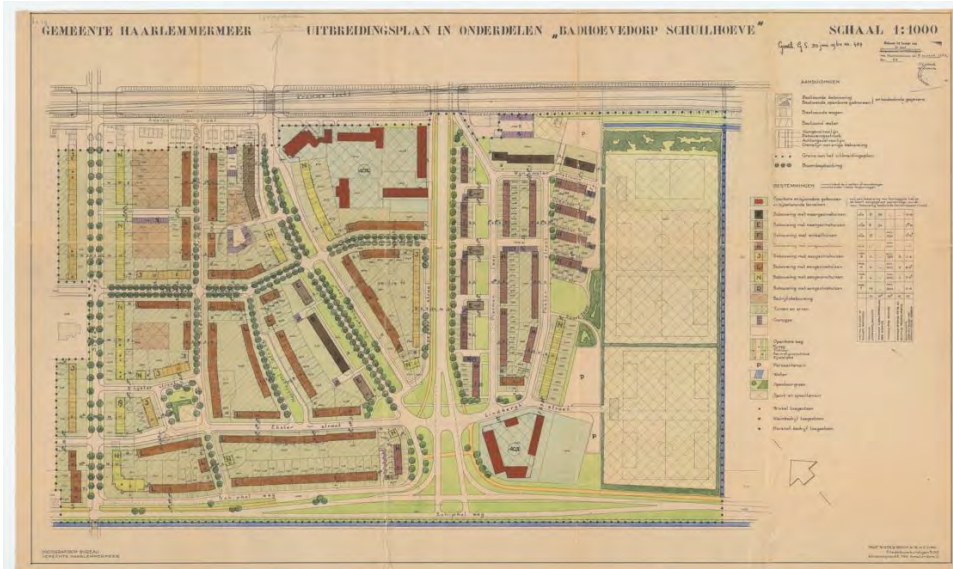

Het Bijenpark als annex van het Siegerpark, 1950

Siegerpark, 2018

Haarlemmermeer - Door de vestiging van kapitaalkrachtige Amsterdammers in Badhoevedorp in de jaren twintig werd uitbreiding van de kleine woonkern noodzakelijk. Aanvankelijk werd dat nog tegengehouden door de gemeenteraad, omdat zij het niet als haar taak zag Amsterdammers te huisvesten. Het terrein van de Badhoeve kwam in 1918 in bezit van de Amsterdamse Rijtuig Maatschappij ten behoeve van het voederen van de paarden. Toen het tramvervoer overging op elektriciteit wilde de ARM het terrein exploiteren. In 1932 kwam Nationaal Grondbezit in het bezit van Schinkelhoeve. In 1934 Wieger Bruin maakte een uitbreidingsplan in de vorm van een tuindorp langs de Pa Verkuyllaan, in 1937 volgde verdere uitbreiding. De bevolking groeide van 1300 in 1935 naar 13.800 inwoners. Badhoevedorp ontwikkelde zich in de decennia daarna tot grootste groeikern van de Haarlemmermeer.

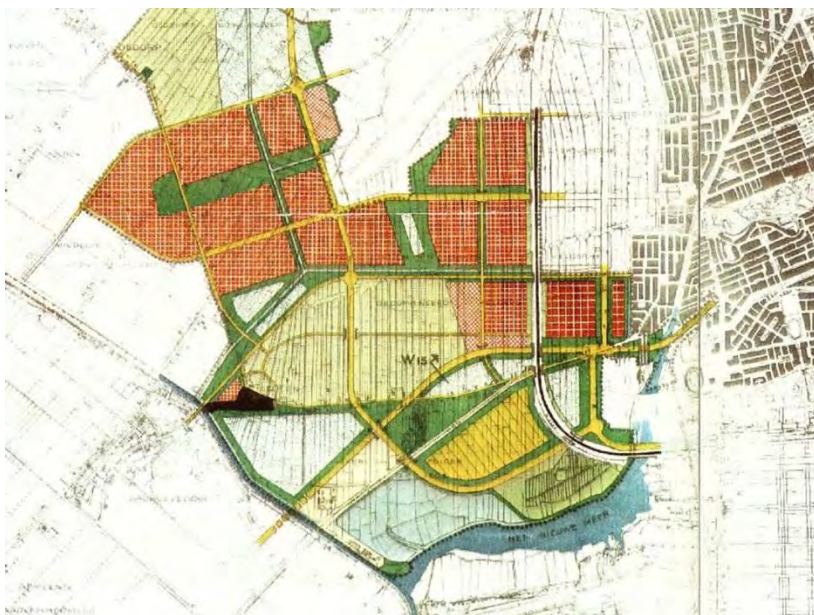

Uitbreidingsplan van Wieger Bruin voor Haarlemmermeer uit 1958, waarop ook zijn uitbreiding uit 1964 rond de Pa Verkuyllaan is te zien (Noord Hollands Archief: NL-HlmNHA_Hmr_14771)

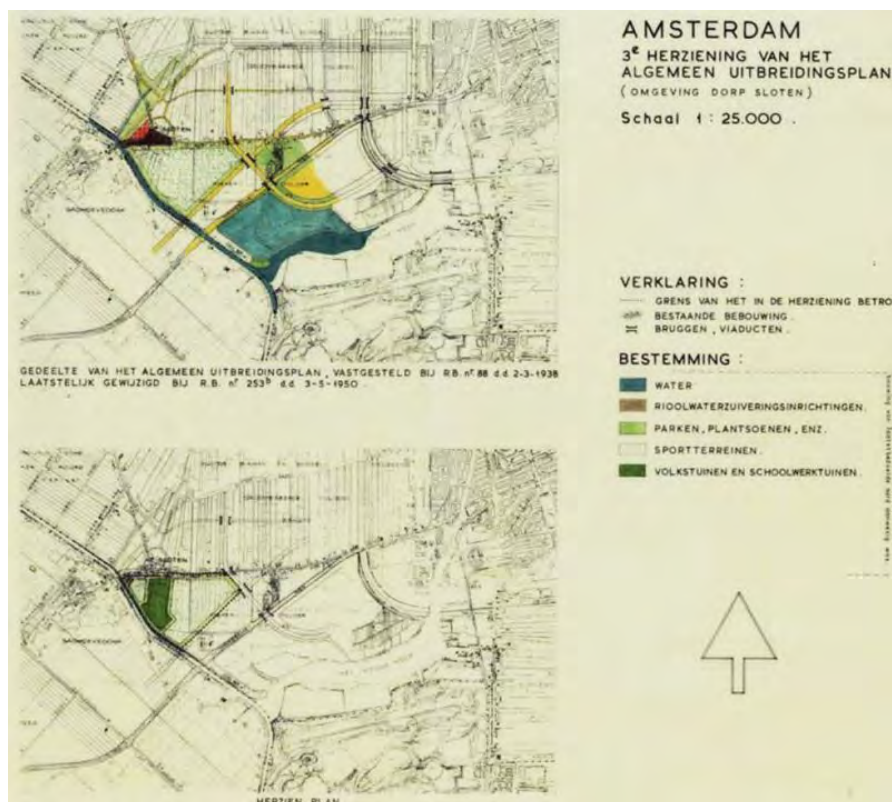
1961

Planvorming – De kaart van 1961 toont het landschap voordat de snelweg over het gebied wordt aangelegd. Alle elementen die ook nu nog het landschap van de noordoever van het Nieuwe Meer bepalen zijn aanwezig. In de jaren vijftig vonden twee herzieningen van het Algemeen Uitbreidingsplan plaats, die de vergroting van het Nieuwe Meer en de aanleg van een snelweg mogelijk maakten. Deze herzieningen leidden tot een geschuif van volkstuinen en sportterreinen binnen het gebied.

Plankaart 2e partiële herziening AUP, 1950.

Plankaart 3de partiële herziening, 1955

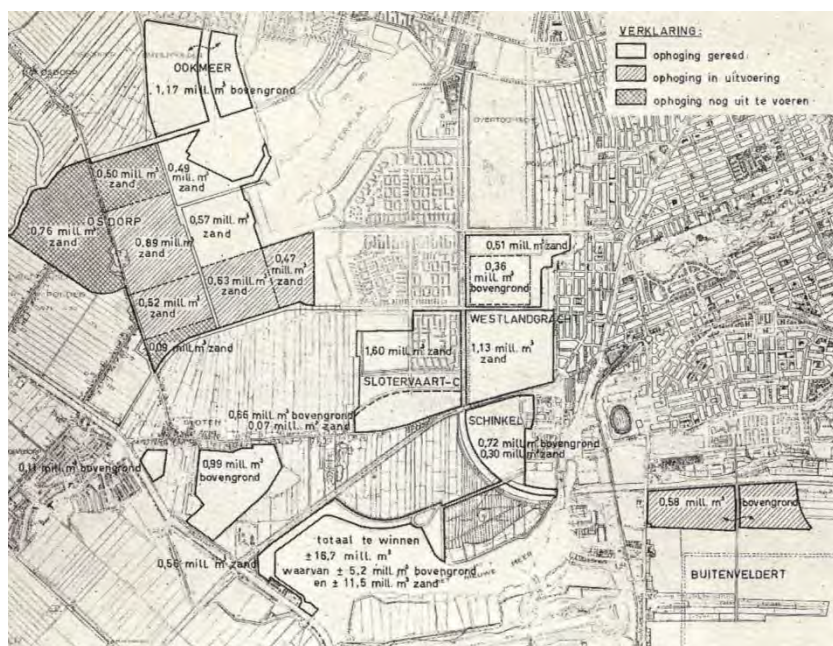
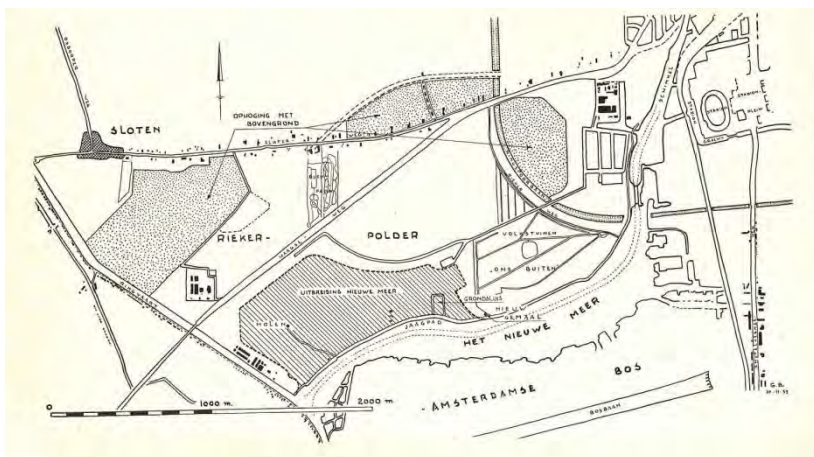
Infrastructuur:

De regionale weg die nog niet de schaal en ontwerp van een snelweg heeft, is in dit plan in het verlengde van de Henk Sneekveldweg geprojecteerd, parallel aan de Haagseweg. Deze maakt een bocht voorbij de Johan Huizingaweg. De Einsteinweg (de latere A10) verschuift iets naar west, om door te gaan naar een rotonde dicht tegen de ringspoorweg gelegen, vanwaar de deze ringweg zich naar west en oost splitst. Het westelijk tracé was bepalend voor de kromming van de noordoever van het Nieuwe Meer. Hoewel de ringweg niet in die vorm werd aangelegd, bleef de gekozen ronding behouden.

Natuur en water – De vergroting van het Nieuwe Meer ten behoeve van zandwinning betekende een verdubbeling van de hoeveelheid water, van 65 ha naar 125 ha. Uitdrukkelijk wordt in de toelichting gesteld dat de vergroting aan de recreatie ten goede moest komen en het landschap niet mocht schaden.

De arbeidershuisjes aan de Sloterweg zijn niet gesloopt en worden dat ook niet als het aan mij en Heemschut en Stadsherstel ligt.

Het zand dat tot een diepte van 30 m werd opgegraven, was voor de bouw van Osdorp, Westlandgracht en Slotervaart bestemd. Voor de oeverstrook werd zand gebruikt dat van diep uit het Nieuwe Meer is opgegraven. Het is voedselarm, maar kalkrijk vanwege de vele schelpen en later voor een bijzondere vegetatie zou zorgen. Een gemaal dichtbij tuinpark *Ons Buiten* was nodig voor (nakijken) Voor de vergroting van het Nieuwe Meer moesten Café *Opoë*, restaurant *Belvédère* en de Riekermolten wijken.

Kaartje met te ontgraven gebieden en plaatsen waar de opgegraven grond voor ophoging gebruikt wordt.

Recreatie – De vergroting van het Nieuwe Meer beoogde ook een toename in het aantal recreatieve voorzieningen. In plaats van woningbouw kwam sportpark Riekerhaven tussen de ringspoordijk, de Sloterweg en industriegebied Schinkel te liggen. Sportpark Haagseweg werd ten noorden van de Sloterweg aangelegd. Door de geprojecteerde uitvalsweg maakt de noordgrens hiervan een curve. Een derde sportterrein, Sportpark Sloten, werd in 1956 tegen de Ringvaart aan, ten zuiden van de Sloterweg aangelegd. Hiervan werd de diagonale zuidgrens eveneens bepaald door de geprojecteerde uitvalsweg. De volkstuinparken *Eigen Hof* en *VAT* moesten daarvoor hun grenzen aanpassen. Ze vormen een onderbreking van het sportpark Sloten, waarbij de hockeyvelden van Xerios in de oksel van de Sloterweg en de Ringvaart kwamen te liggen. In de aanleg van de volkstuinparken is nog steeds het oorspronkelijke verkavelingspatroon herkenbaar. De vergroting van de waterplas betekende een verkleining van volkstuinpark *Ons Buiten*.

Luchtfoto van de gemeente Sloten gezien in noordoostelijke richting in 1953. De oorspronkelijke locatie van het tuinpark Eigen Hof is met een rode lijn aangegeven, ten noordoosten van de Ringvaart (bron: SAA:).

Sportpark Sloten, waar de parkachtige opzet die het sportpark in het Amsterdamse Bos typeert, ontbreekt, 2018

De haven voor de baggerschepen werd bestemd als jachthaven, maar zou lange tijd ongebruikt blijven. Aan de oostzijde was de jachthaven van het Amsterdamse Bos, langs de oostzijde van het meer, uitgegroeid tot een centrum voor watersport. In de vormgeving was geprobeerd het zicht op het water open te houden en voorzieningen in de landschappelijke opzet van het Bos te integreren.

Werken – De aanleg van de nieuwe wijken Overtoomseveld en Westlandgracht had in 1953 de verplaatsing van de daar aanwezig tuinbouwbedrijven tot gevolg en ten noorden van de Sloterweg kwamen te liggen. Voor de ontsluiting en het ontzien van het dorp Sloten werden de Ditlaar en de Vrije Geer aangelegd. Het tracé van de Slotervaart werd recht getrokken en gekanaliseerd met rechte oevers en mooi vorm gegeven bruggen. Parallel daaraan werd de Plesmanlaan geprojecteerd; beide buigen af om uit te monden bij de Akersluis. De Plesmanlaan eindigt in het Langsom waaraan een klein bedrijventerrein kwam te liggen. Beide doorsnijden de Osdorperweg. De nieuwe wegen zorgen ervoor dat het dorp Sloten door het werkverkeer wordt ontzien.

Luchtfoto van ontmoeting dorpsstructuur Sloten en industrie-
terrein Langsom (SAA: db281cf7-6dof-6445-bc37-3020of87cboe)

Haarlemmermeer

Het binnen de Ringdijk opgenomen oeverland bleef intact, alleen de lintbebouwing langs de dijk breidde zich uit. Badhoevedorp breidde zich ook zienderogen uit. Er kwamen nieuwe wijken ten noorden en ten zuiden van de Burgemeester Amersfoordtlaan. Het dorp groeide van 1300 inwoners in 1935 naar 5000 in 1947.

Luchtfoto Badhoevedorp, 1962 (RANH: 024)

Uitbreidingen van Badhoevedorp, 1961

1983

Planvorming – De herziening van het AUP uit 1957 bleef uitgangspunt van planvorming, alleen werd het tracé van de A4 gewijzigd. In de structuurplannen van 1981 en 1984 wordt het gebied tussen Johan Huizingaweg en spoorlijn vanwege de goede bereikbaarheid en de ligging dichtbij Schiphol bestemd als zogenoemd 'nevencentrum', bedoeld voor grote en kleine bedrijfsconcentraties. De bedrijfshallen zijn tijdelijk in gebruik bij PostNL. Het in 1977 gebouwde hoofdkantoor van IBM (Lucas & Niemeijer; gemeentelijk monument) is een baken in het bedrijfsgebied in de westelijke curve van de spoorlijn. Het getrappt oplopend gebouw is alzijdig ontworpen, samen met de ten zuiden daarvan aangelegde tuin. De bouw ervan werd voorafgegaan door de eerste hoofdvestiging aan de Aletta Jacobsstraat in 1959, gevolgd door de bedrijfshallen, onder meer voor de assemblage van typmachines, tussen deze twee gebouwen in.

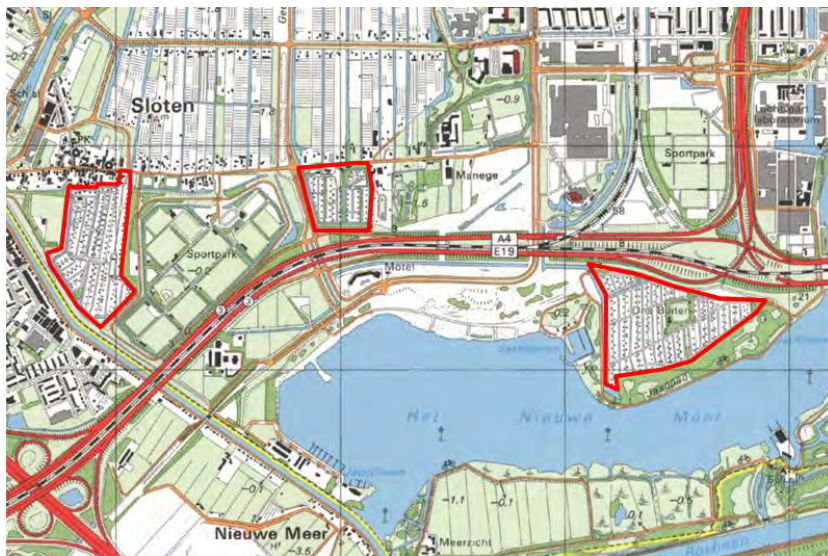
Infrastructuur

De aanleg van de snelweg in 1972 betekende een gehele herschikking van het wegenpatroon ten noorden van het Nieuwe Meer. Aanvankelijk was deze ongeveer in het verlengde van de Henk Sneevlietweg gedacht en beschreef deze een boog om Sportpark Haagseweg. Daarvoor was de Haagseweg al een keer verbreed en van uitritten voorzien, wat de verkleining van het Siegerpark tot gevolg had. Waarom is niet bekend, maar later is besloten om de splitsing van de A10 en de A4 zuidelijker te leggen zodat de latere Schiphollijn parallel aan de snelweg loopt en deze mogelijk dwars op de noord-zuid verkaveling te leggen. Vanwege de verlenging van de Johan Huizingaweg is de Haagseweg omgebogen. De Henk Sneevlietweg komt oostelijk uit in de Aalsmeerderweg; westelijk stuit de weg op de Johan Huizingaweg. Het tracé van de Sloterweg verdwijnt onder het zand dat voor de bouw van een bedrijventerrein is bestemd. In het bestemmingsplan van 2013 komt een bepaling dat, wanneer de bedrijven willen uitbreiden, de Sloterweg volgens het erfpachtcontract weer over het terrein moet worden doorgetrokken. De aanleg van de Riekerweg was nodig voor de ontsluiting van tuinpark *Ons Buiten* en de jachthaven.

Uitsnede kaart Amsterdam, eind jaren zestig: de sportparken Sloten, Haagseweg en Riekerhaven zijn ingetekend. Ook is de herziene variant van de loop van de A10 en A4 door een dubbele onderbroken lijn ingetekend. In het braakliggend tracé b ten noorden van Sportpark Haagseweg is het oorspronkelijk tracé van de regionale uitvalsweg uit het herzien AUP uit 1955 nog herkenbaar.

Recreatie – Aan de volkstuintuinen wordt in 1968 volkstuintuinpark Lissabon als laatste toegevoegd, genoemd naar de boerderij aan de Sloterweg. Dit volkstuintuinpark was bedoeld als compensatie voor de verkleining van *Ons Buiten*. Het Siegerpark werd gehalveerd. Door de aanleg van de A4 ontstaat langs de noordoever een soort niemandsland dat lange tijd niet meer voor recreatie geschikt is.

Ligging van de volkstuintuinen rond 1983

De Oeverlanden: De Oeverlanden vergen een eigen hoofdstuk binnen dit gebied omdat recreatie, natuur, woning- en kantorenbouw hier samenkomen. Door de herschikking van de infrastructuur gaat een groot deel van de noordoever, tussen tuinpark *Ons Buiten* en de Nooddrinkwatervoorziening, helemaal op de schop. Een deel van de oeverlanden bestond nog steeds uit het oorspronkelijke veen en staat door verslechterde afwatering een deel van het jaar onder water. Daar is het moerasbos op ontstaan.

Aanleg Ringweg Zuid, 1973 (SAA: 3d3f2ea1-7262-f522-b401-41efb719abao)

Door afwezigheid van beheer kreeg de natuur alle ruimte om zich te ontwikkelen, een proces dat ook zichtbaar was op de Vietnamweide van het Amsterdamse Bos. Op de groenstrook ten zuiden van het tuinpark ontstond na het vertrek van de sportverenigingen een bos. Bewoners waartoe enkele politicologen en ecologen behoorden, ontfermden zich op 29 januari 1983 over het gebied door het organiseren van een grote schoonmaakactie. Uit onderzoek was gebleken dat in het gebied een grote diversiteit aan flora en fauna was ontstaan. Ze verenigden zich in 1983 tot vereniging *De Oeverlanden blijven!* Voor het nemen gerechtelijke stappen tegen de gemeente was een juridische basis nodig. Het initiatief werd door 19 instellingen uit de bevolking ondersteund. Het gebied werd niet alleen als auto- en motorcrossbaan gebruikt en als oefengebied door de ME en het Rode Kruis. De gemeente gebruikte het terrein ook als stortplaats voor puin, burgers dumpten er hun wasmachines en andere huishoudelijke apparaten. In 1984 kwamen de bewoners erachter dat de gemeente vervuild slib uit de grachten en vervuilde grond van het terrein tegenover de Markthallen in het Nieuwe Meer loosden. Bovendien had de gemeenteraad het jaar daarvoor een onderzoeksvoorstel tot de bouw van 7000 woningen aangenomen, tegen de wens van de Provinciale Staten in en ondanks de negatieve resultaten van onderzoek naar deze woningbouwlocaties. De woningbouw zou samen met een 35000 m² aan kantooroppervlak aan de oevers van het Nieuwe Meer moeten worden gerealiseerd door Wilma Vastgoed NV. De acties van de vereniging hadden succes. De stort van vervuilde bagger stopte en de gemeenteraad blies in 1986 de woningbouwplannen af.

Maquette van een woningbouwplan aan de noordelijke oevers van het Nieuwe Meer, c. 1985.

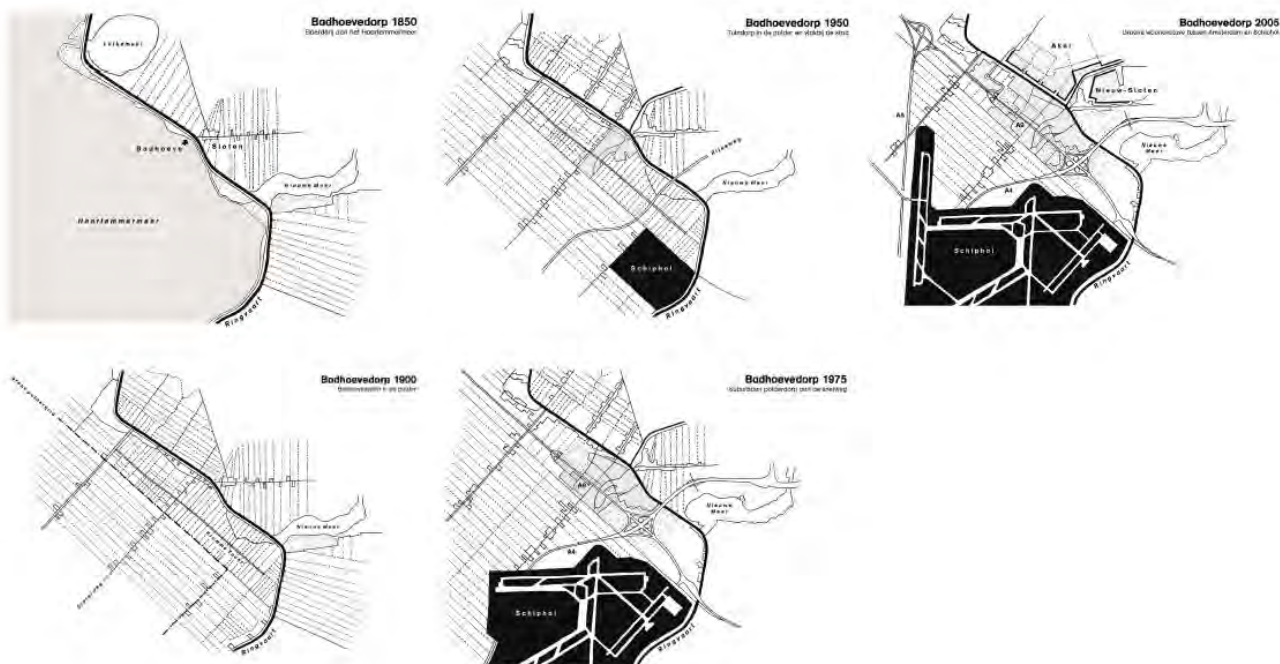
Haarlemmermeer – Badhoevedorp werd door de aanleg van de A4 afgesneden van een directe toegang tot het Nieuwe Meer. De snelweg doorsneed ook de Koekoekslaan (aan de noordzijde sindsdien Meidoornweg genoemd) en daarmee het oude oeverland.

Ontwerp aanleg A4 door Nieuwemeerdijk, Wieger Bruin, 1961 (RANH: HlmNHA_Hmr_14817)

Alleen langs de Ringvaart is de buurtschap nog te bereiken. De A9 waarvan het tracé langs Amsterdam in 1967 tot stand komt, sneed Badhoevedorp doormidden en grenst het af van het landschap van de Haarlemmermeerpolder. Het klaverblad dat op de kruising van beide wegen in 1969 ontstond is het eerste van Nederland met rangeerbanen.

Vanaf de aanleg van de eerste tuindorpen is in Badhoevedorp een rijk geschakeerde groenstructuur ontstaan, waarvan het karakter sterk afhangt van de periode van aanleg. De meeste uitbreidingen vinden in de jaren zestig en zeventig plaats met woningbouw en ook een bedrijventerrein achter het bebouwingslint van buurtschap het Nieuwe Meer. Na 1970 stagneerde de groei. De snelweg sneed ook het oude stratenpatroon rond de Pa Verkuyllaan doormidden. Latere buurten werden aangelegd met de rug naar de A9. In de jaren dertig was de ontwikkeling van het dorp noord-zuid georiënteerd, na de komst van de A9 werd deze meer oost-west gericht.

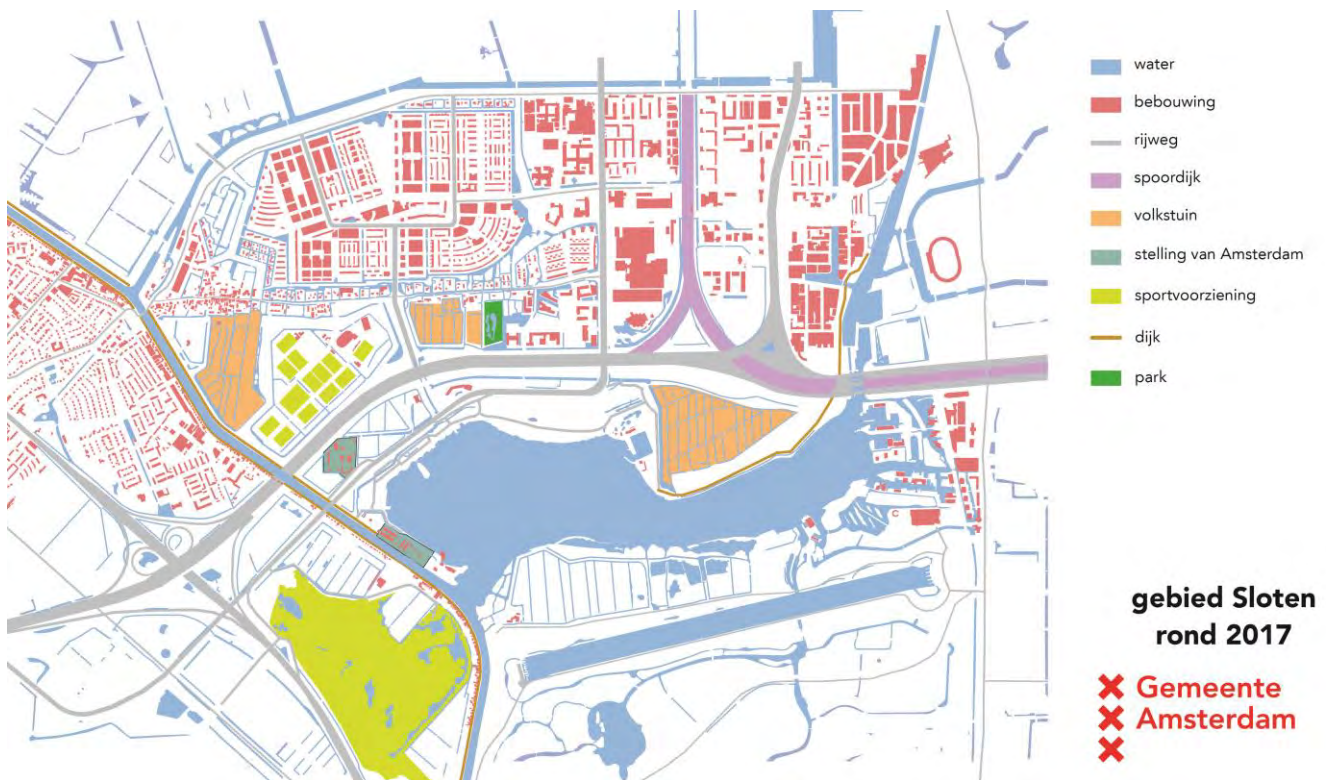
Schema ontwikkeling Badhoevedorp, 1850-2005 (uit: Groenstructuurplan Badhoevedorp en Lijnden Oost, 2013)

Luchtfoto Badhoevedorp, jaren zeventig (RANH)

Voor een gebied ten zuiden van de A9 gaf de provincie toestemming voor zandwinning op de grond van de NV Luchthaven Schiphol. De zandwinning ten behoeve van het klaverblad knooppunt van de A9 vond plaats tussen 1963 en 1969; de demping gebeurde in twee fasen: tussen 1969 en 1977 en tussen 1978-1994. Het gestorte materiaal bestaat onder meer uit vervuild slib uit het Noordzeekanaal.

2017

Planvorming

De structuurplannen tussen 1980 en 2014 tonen het hybride karakter van het gebied ten noorden van het Nieuwe Meer. Aan de ene kant gaat het om een recreatielandschap, met een landelijk karakter door de nabijheid van Sloten en de Sloterweg en met hoge natuurwaarden in de Oeverlanden. Aan de andere kant biedt het gebied langs de uitvalsweg naar Schiphol aantrekkelijke mogelijkheden tot stedelijke verdichting. In het structuurplan van 1986 (*De Stad Centraal*) worden de Oeverlanden als woningbouwlocatie aangemerkt. In 1996 is woningbouw van de baan, maar wordt de strook tussen de A4 en de Oude Haagseweg gereserveerd voor 'Schiphol georiënteerde' kantorenbouw. Die reservering werd ook in de structuurvisie van 2014 gehandhaafd. In de nota *Ruimte voor de Economie voor Morgen* is dit gebied op wat nog rest van het 17de-eeuwse polderlandschap aangemerkt als *Internationaal Topmilieu* en *Innovatie District*. Rijkswaterstaat houdt deze strook echter in reserve voor eventuele verbreding van de snelweg

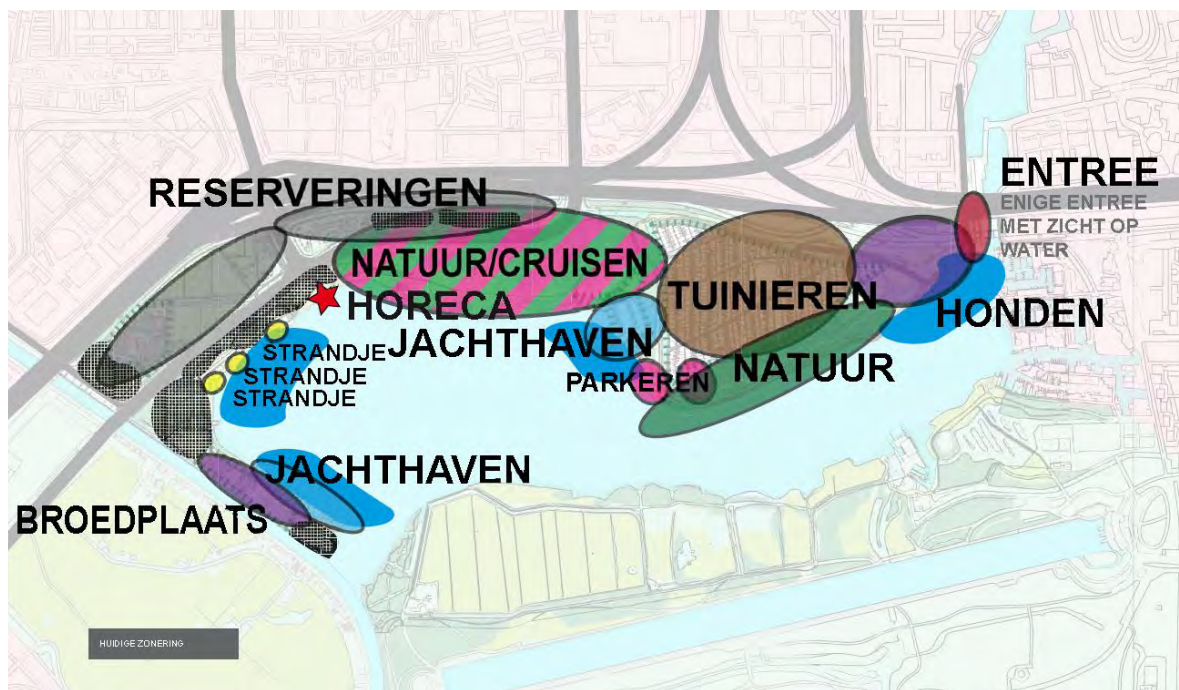
De provincie neemt de noordoever als onderdeel van de Provinciale Hoofdgroenstructuur in 1995 op in de Groene AS, de ecologische verbindingszone tussen Amstelland en Spaarnwoude. Amsterdam zelf zou het gebied in 2003 ook opnemen in de Hoofdgroenstructuur. In 1985 stelt Stadsdeel Slotervaart een bestemmingsplan met een beschermend karakter vast, hetgeen later door zijn opvolger Stadsdeel Nieuw West in 2013 nog eens wordt geconsolideerd.

Infrastructuur

Op hoofdlijnen veranderde niet veel aan de infrastructuur in het gebied. Het belangrijkste wapenfeit is dat de gemeente Haarlemmermeer er in 2005 in slaagt om tot een overeenkomst over de verlegging van de A9 naar het westen te komen. Badhoevedorp blijft door de ligging van de A4 echter afgesneden van het Amsterdamse Bos.

Het wegensysteem binnen het gebied vertoont weinig samenhang. Zonder een visie op het gebied als geheel en de relatie tot de omringende woonwijken zijn voor de verschillende functies afzonderlijke toegangswegen aangelegd.

Voor de bezoeker ontbreekt daardoor het overzicht. Zo heeft de landtong met de Magazijnen een dubbele ontsluiting.

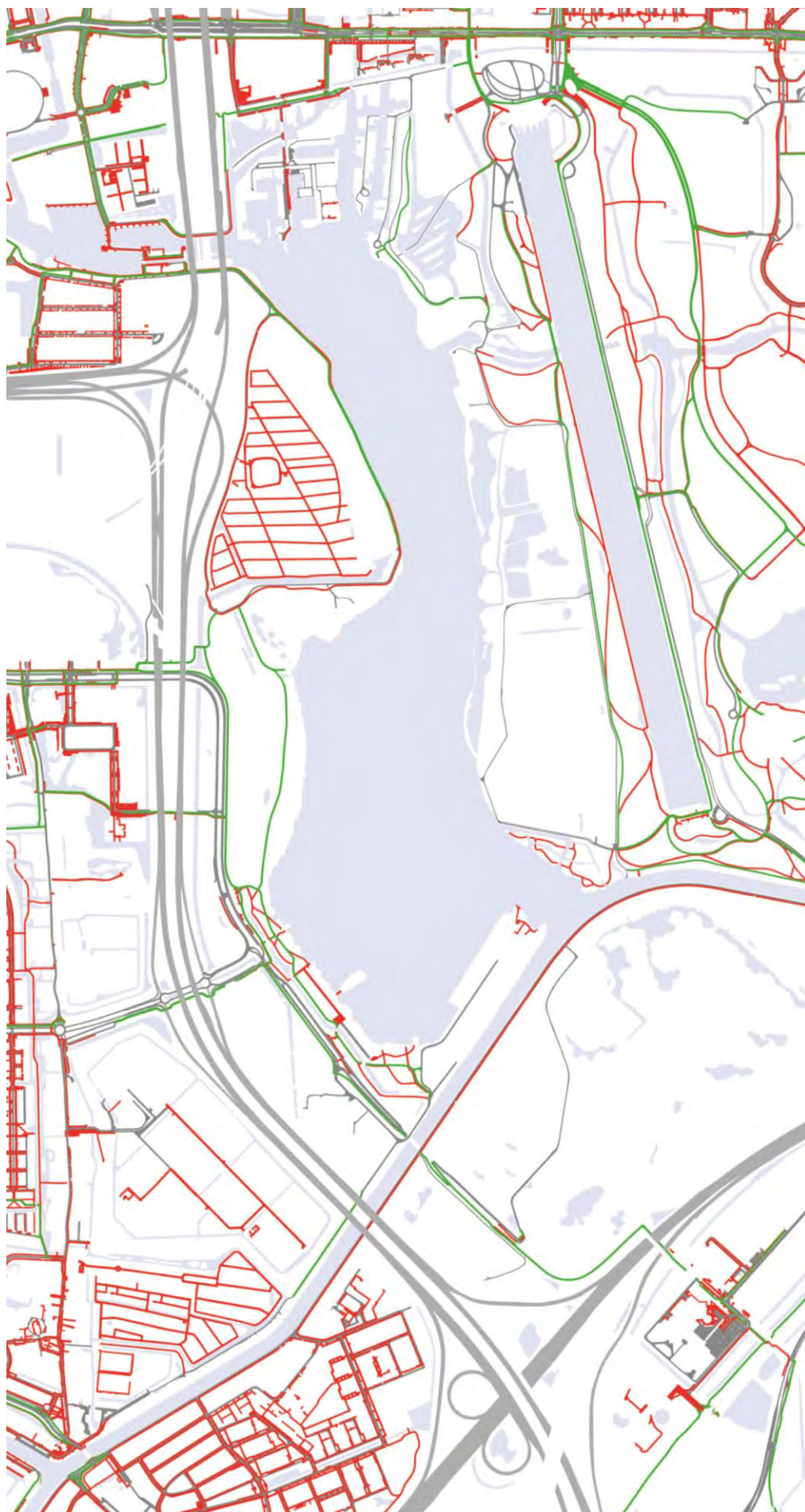

Zoneringskaart uit *Essay Nieuwe Meer*, 2012

Het fietspad tussen het Nieuwe Meer en Sloten langs de Ringvaartkade kent geen landschappelijk inpassing, zonder zicht op het water.

In 1987 brengt *Oeverlanden blijven!* een pont in de vaart. Vanuit het buurtschap Nieuwemeer onderhoudt het pontje Ome Piet een verbinding met het Amsterdamse Bos.

- auto
- fiets
- voetganger

Stedenbouw

Mede met het oog op de gewenste komst van de Olympische Spelen in 1992, werd het tuinbouwgebied Sloten getransformeerd tot de nieuwe woonwijk Nieuw Sloten. Voor de bewoners van Nieuw Sloten werden de Oeverlanden een aantrekkelijk recreatiegebied. Sportpark Haagseweg, een helder omgrensd element aan de Johan Huizingaweg werd in 1991 door architectenbureau Mecanoo ingericht als woningwijk *Park Haagseweg* met een opmerkelijke verkaveling van paarsgewijs geschakelde eengezinswoningen met aan de oost- en noordzijde hoog- en middelhoogbouw.

Ontwerp van Mecanoo voor woningbouwwijk Haagse Park, 1991

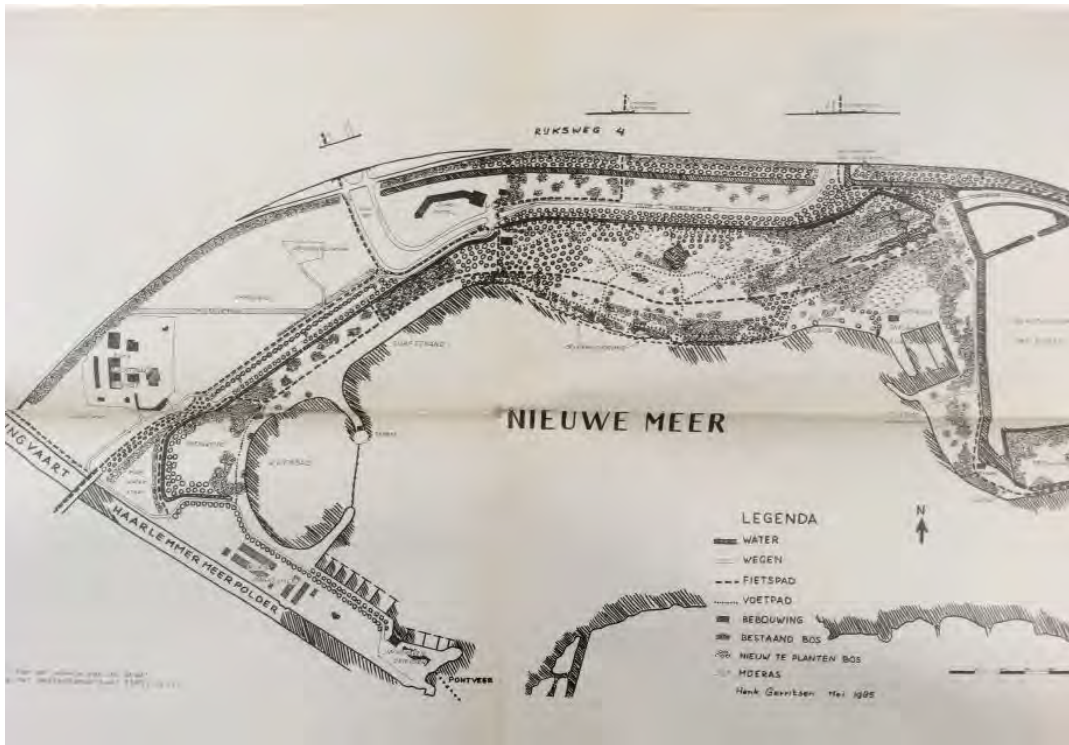
Op de plaats van de politieschool ten westen daarvan zijn zelfbouw kavels uitgegeven. Het dorp Sloten kent vele uitbreidingen en wijzigingen in bebouwing zonder dat de structuur is aangetast. Het is in 2017 aangewezen als gemeentelijk beschermd dorpsgezicht. Het westelijk deel van de Sloterweg behoudt het landelijke karakter, al zijn in de tussentijd veel, maar nog niet alle boerderijen en landarbeidershuisjes gesloopt.

Recreatie en natuur

Tussen 1983 en 2017 werden de recreatievoorzieningen langs het Nieuwe Meer verbeterd, voorzieningen voor de georganiseerde sport namen echter af. Zo verdwenen de sportparken Haagseweg en Riekerhaven van de kaart. Aanvankelijk blijft het tracé van de oorspronkelijk geprojecteerde uitvalsweg nog onbebouwd. Rond 2012 krijgt deze strook een landschappelijke invulling naar ontwerp van Guido Hermans zodat de verbinding tussen Sloterpark en Nieuwe Meer nu volledig is gemaakt. Sportpark Riekerhaven wordt sinds 2012 gebruikt als festivalterrein. In 2016 kwam op initiatief van Woonstichting De Key *Startblok Riekerhaven* op het middenterrein tot stand, een woningbouwproject voor 500 jongeren waaronder 250 vluchtelingen.

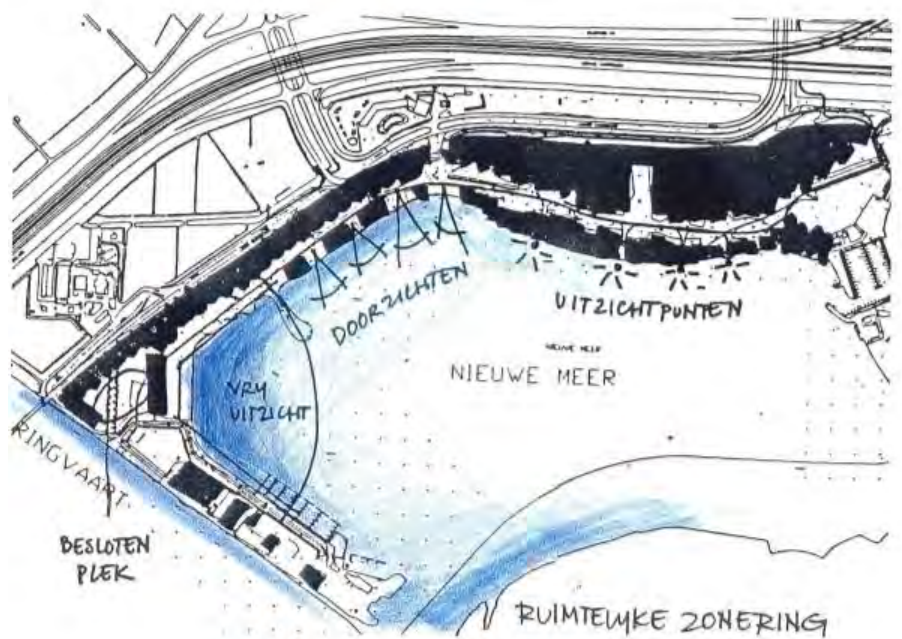
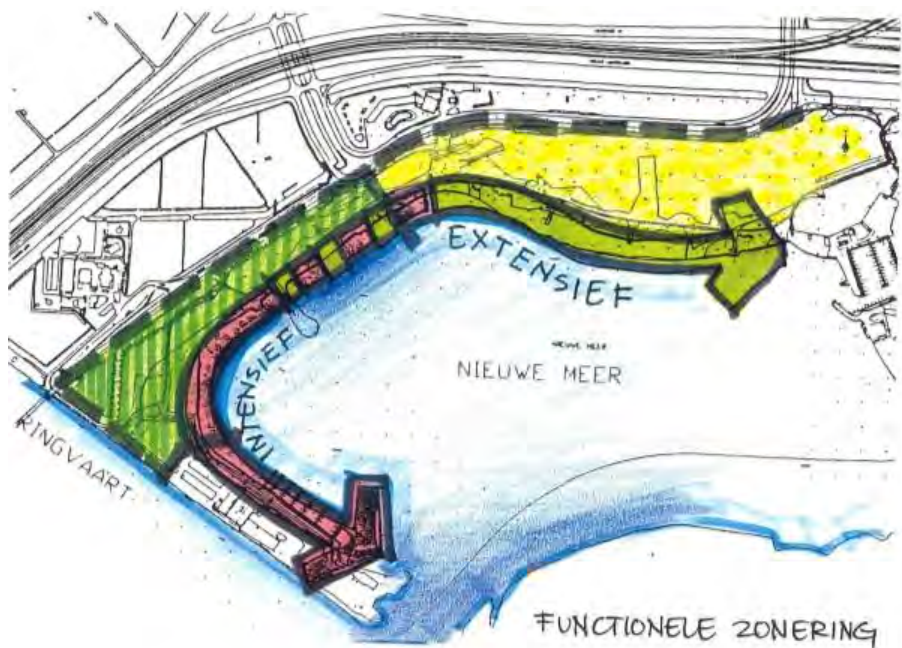
De *Oeverlanden blijven!* kwam in 1985 met een inrichtingsplan voor de Oeverlanden, *De kroon op het Amsterdamse Bos*. Bestaande elementen als het volkstuinpark *Ons Buiten*, het windsurfterrein en de jachthavens Onklaar Anker en Driessen en de bestaande bebouwing worden daarin grotendeels opgenomen. Het oostelijk deel tussen *Ons Buiten*, de Oude Haagseweg en de Nieuwe Meeroever zien zij als natuurgebied dat alleen voor voetgangers en fietsers beperkt toegankelijk mag zijn. Een brede sloot langs de Oude Haagseweg moet dat markeren en een forse buffer van bomen sluit het gebied visueel af van de autowegen. Het westelijk deel is bestemd voor recreatie met een lange doorgaande strandstrook aan het water. De in 1958 voor de puinstort aangelegde dam moet volgens hen blijven. Ten westen daarvan is een zwemstrand gekomen, waartoe bij de magazijnen een tweede dam moet worden aangelegd en de meerbodem zou moeten verondiept. Voor het fiets- en voetpadenstelsel worden reeds door gebruik ingesleten padjes gebruikt. Voor de bereikbaarheid van het nieuwe recreatiegebied moeten vanuit

Nieuw Sloten en de Westelijke Tuinsteden, onder meer door verlenging van het Christoffel Plantijnpad, fietspaden worden aangelegd. Via de Geerban (nu: Anderlechtlaan) en langs de Ringvaart kwamen ook fietspaden.

Ontwerp 'De kroon op het Amsterdamse Bos' van de vereniging
De Oeverlanden blijven!, 1983

Dit plan vormde acht jaar later het uitgangspunt voor het in opdracht van Stadsdeel Slotervaart gemaakt ontwerp door Bureau Hollandschap uit 1993, dat in 1997 verder uitgewerkt werd door de Grontmij. Het recreatieve deel is volgens dit plan aangelegd; het natuurlijk deel heeft zich zonder verdere planvorming verder ontwikkeld. De aanpassingen van de Grontmij hadden te maken met eisen die de Groen AS en de ecologische verbindingzone stelden.

Uitwerking van ontwerp Bureau Hollandschap
door de Grontmij, 1997

De vereniging kon zich in grote trekken vinden in het ontwerp van de Grontmij, met name de opdeling van het lange strand in vier kleine strandjes (het werden er drie). Alleen het recht getrokken fietspad in het westelijk deel was volgens hen niet in overeenstemming met het natuurlijke karakter van het gebied. (uitwerken wat gerealiseerd is). Vergelijk je de huidige toestand met de situatie van voor de aanleg van de A4 dan is het fietspad, dat voorheen het tracé van het Jaagpad volgde naar het noorden opgeschoven. Voor het Jaagpad zijn wandelpaadjes in de plaats gekomen.

Recreatiegebied Oeverlanden, 2018

Uit onderzoek naar het gebruik van de noordelijke oevers in 2002 kwam naar voren dat het gebied een zeer divers gebruik kent. Denk aan waterscouting, watersport en daaraan gerelateerde ondernemingen, natuurverenigingen, cruising, hondenverenigingen, volkstuintpark, enz. In totaal waren er in dat jaar 21 verenigingen actief die een goed onderling contact onderhielden. De verschillende voorzieningen bestaan echter vooral naast elkaar zonder veel onderlinge fysieke verbindingen. Veelal hebben ze een naar binnen gekeerd karakter. Het volkstuintpark *Ons Buiten* bijvoorbeeld opent zich niet naar het Nieuwe Meer en vanuit het natuurgebied is nauwelijks doorzicht mogelijk naar het water, ook omdat het open houden van de beplanting te kostbaar is.

Wie het ruigtegebied ten zuiden van het volkstuintpark *Ons Buiten* betreedt, wordt verrast door een parkachtige opzet.

Militair

De Magazijnen voor Bijzondere Opkomst waren nog tot in de jaren tachtig in gebruik. Op de dag van de inhuldiging van het Nederlands elftal in 1988 kraakte een groep kunstenaars en creatieve ondernemers het complex. In 1991 kregen zij het voor 1 miljoen gulden in eigendom. Op dit moment is het een bloeiende broedplaats van creatief ondernemerschap. Een deel van de Nooddrinkwatervoorziening werd in 1995 gekraakt en wordt sindsdien onder de naam 'Rijkshemelveerdienst' deels bewoond en deels gebruikt als werkplaats. Sinds 1950 gebruikt de Luchtverkeersleiding Nederland het Machinegebouw, waarbij zij twee grote zendmasten op het terrein plaatste. Beide complexen werden in 2017 gemeentelijk monument.

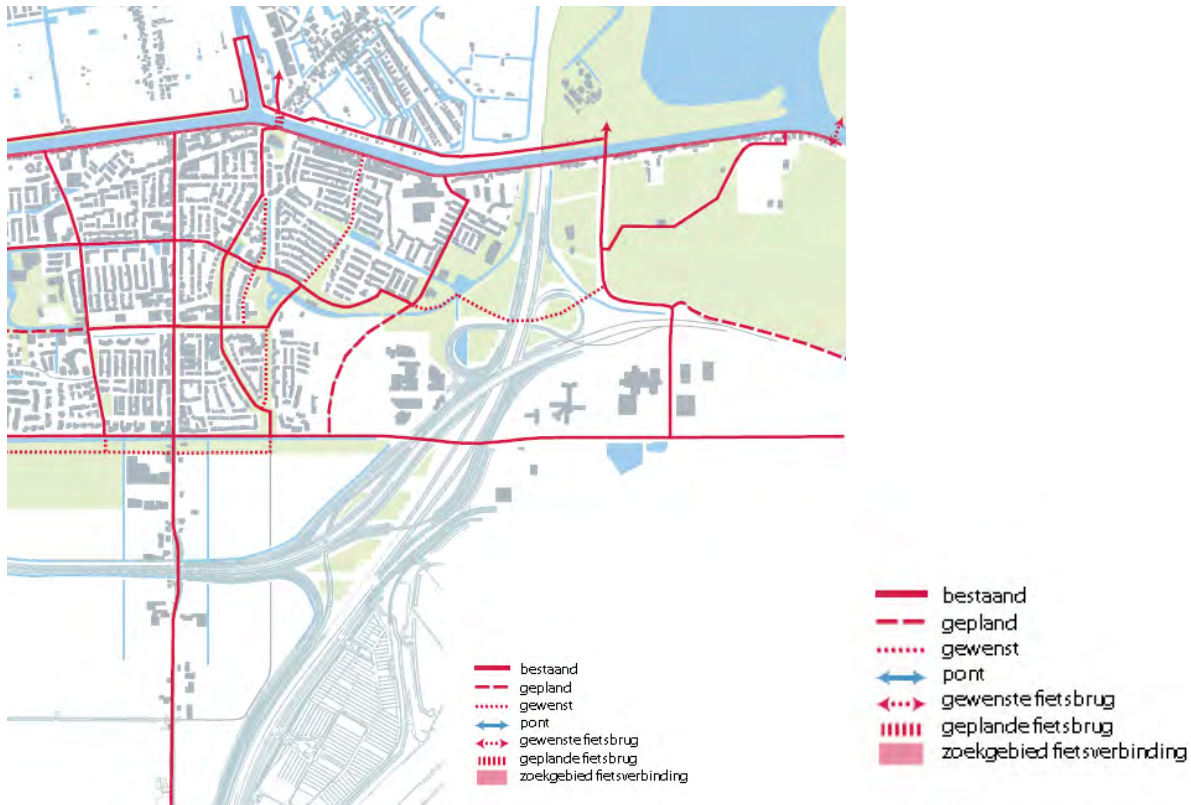
Galerie en atelier in Nieuw en Meer, 2014

Tot woning omgebouwde ruimte in
Ontijzeringsgebouw, 2014

Haarlemmermeer

De verlegging van de A9 westwaarts schept mogelijkheden voor uitbouw van de groenstructuur van Badhoevedorp. De gemeente Haarlemmermeer heeft een ambitieus groenstructuurplan opgesteld om de hoofdgroenstructuur te versterken en uit te bouwen. De verbinding met het Nieuwe Meer blijft door de ligging van de A4 echter problematisch. De gemeente wil wandel en fietsroutes zo veel mogelijk combineren met de groen-, water- en ecologische structuur, ook omdat Badhoevedorp onderdeel is van de Groene AS. Het gebied ten zuiden van de A4 is geen onderdeel van het plan. De Ringdijk en de brug naar Sloten blijven de belangrijkste verbindingen naar het Nieuwe Meer. De gemeente ijvert wel voor een fietsbrug of onderdoorgang over of onder de A4 ten behoeve van een fijnmazig netwerk voor fietsnetwerk dat zij nastreeft, maar de optie lijkt onhaalbaar. Mogelijk dat als alternatief het Koekoekslaantje meer als fietsstraat wordt ingericht en het fort met de landschappelijke verkeveling van het voormalige oeverland meer zichtbaar wordt gemaakt en sterker op het Amsterdamse Bos wordt betrokken.

Uitsnede kaart Fietsverbindingen in *Groenstructuurplan Badhoevedorp en Lijnden-Oost*, 2013

Bureau Hollandschap ontwierp in 2012 op het met puin dicht gegooid gat achter de Koekoekslaan het golfterrein *The International*. Het heuvelachtige karakter gebruikte hij in zijn aanleg en hij nam voor wisseling van de beleving verschillende landschapstypes op. Ian Woosnam ontwierp de link met de ligging van de holes en Francine Houben van Mecanoo maakte het ontwerp voor het clubgebouw. Voor de ontsluiting van het terrein wordt naast de busbaan die over de Ringvaart naar Schiphol leidt, een toegangsweg voor de leden aangelegd.

Bureau Hollandschap, ontwerp Golfterrein *The International*, 2012

3 Cultuurhistorische waardevolle elementen

Bij het formuleren van cultuurhistorische waarden in dit gebied moet onderscheid worden gemaakt tussen landschappelijke elementen die op basis van een ontwerp cultuurhistorische waarden hebben, objecten die vanuit bouwkundig oogpunt cultuurhistorische waarden hebben en elementen die vanuit immaterieel oogpunt waarden hebben. Deze laatste waarden hebben niet zozeer betrekking op de ontwerp kwaliteit van de inrichting van het gebied, maar meer op de wijze waarin de betrokken burgers en de instellingen die zij vertegenwoordigen door hun acties en de denkbeelden die daaraan ten grondslag lagen belangrijke waarden, in dit geval natuurwaarden hebben ontwikkeld die betekenis hebben voor de stad als geheel.

Historisch geografisch

Het Nieuwe Meer

In het oostelijk deel van het Nieuwe Meer is de oorspronkelijke vorm nog zichtbaar, het westelijk deel ontstond met de zandwinning in 1952. De curve in de noordoever gaat terug op de ooit geprojecteerde, maar niet uitgevoerde ringweg uit het herziene Algemeen Uitbreidingsplan van 1955. De aanwezigheid van het Nieuwe Meer was belangrijke aanleiding om in de jaren twintig een nieuw natuurgebied dichtbij Amsterdam aan te leggen in de vorm van het Amsterdamse Bos. Het vertegenwoordigt samen met de oeverlanden aan de noord en zuidkant belangrijke natuurwaarden. Tegelijk dient het al sinds de jaren twintig als een populair recreatiegebied voor de watersport.

De landschappelijke polderverkaveling

De landschappelijke polderverkaveling uit de 16de en 17de eeuw is zichtbaar in volkstuinparken *Ons Buiten*, *Eigen Hof*, *Lissabon* en *VAT*. Ook rond het nooddrinkwatercomplex is de oude verkaveling nog zichtbaar. In de gemeente Haarlemmermeer is de verkaveling van het oude oeverland binnen de Koekoekslaan, door de Ringvaart afgesneden van het oude land, terug te voeren op de 17de eeuw.

De dijken en het Jaagpad

De kaden van de landontginning zijn zichtbaar in de verhoogde ligging van de Sloterweg en de Osdorperweg. De oeververhoging langs de noordzijde van het Nieuwe Meer dateert van de ontgraving van het Nieuwe Meer. Van het Jaagpad rest alleen het eerste deel langs begraafplaats Huis te Vraag. Tot aan de jaren vijftig liep deze langs de gehele noordoever van het Nieuwe meer. De wandelaar kon door de aanwezigheid van veerponten een rondje rond het meer lopen. Het fietspad volgt deels het vroegere tracé.

De Ringdijk samen met de Ringvaart dateren van de inpoldering van de Haarlemmermeer. De Koekoekslaan markeert de grens van het vroegere oeverland.

Stedenbouwkundig

Het dorp Sloten

De structuur van Sloten dat bestaat uit de kruising van de Osdorperweg en de Sloterweg waarop kleine steegjes met bebouwing uitkomen gaat terug op de oorsprong van het dorp. Het dorp heeft zijn landelijk karakter ondanks de verstedelijking rondom en zijn karakteristieke silhouet behouden. In 2017 is het dorp aangewezen als gemeentelijk beschermd stadsgezicht.

Sloterweg

Alleen het westelijk tracé tussen Ringvaart en Johan Huizingastraat van de uit de 14de eeuw daterende Sloterweg is nogikbaar. De aanwezige boerderijen en landarbeidershuisjes wijzen op het oorspronkelijk agrarische karakter van het gebied, de bebouwing uit latere jaren laat de toenemende verstedelijking zien. Voor een nadere cultuurhistorische bepaling is het maken van een waarderingsaart van de bebouwing en een onderzoek naar de context daarvan aan te bevelen.

Oude Haagseweg en brug

De Oude Haagseweg is aangelegd op basis van het Rijkswegenplan uit 1927. Het heeft echter de landschappelijke profilering van een 'parkway' na de oorlog verloren.

Militair

Voorzieningen van de Stelling van Amsterdam

De Nooddrinkwatervoorziening samen met de nog aanwezige waterputten en de Magazijnen van Bijzondere Opkomst (beide complexen zijn gemeentelijk monument) zijn onderdeel van de Stelling van Amsterdam (werelderfgoed) en vertegenwoordigen belangrijk militair erfgoed. Beide complexen zijn gemeentelijk monument.

Fort aan het Nieuwe Meer

Bij de inpoldering van de Haarlemmermeer is het fort door de Ringdijk en –vaart door midden gesneden. De magazijnen staan op de basis van het driehoekig vormig talud, de punt is als verhoging achter de Nieuwemeerdijk nog zichtbaar.

Recreatie en groenstructuur

Volkstuinparken

Van de huidige volkstuinparken in het gebied is *Ons Buiten* het oudste en de meest omvangrijke. Sinds de verhuizing in 1927 van een locatie dichtbij de markthallen is de aanleg niet veranderd. Er zijn door de komst van de ringspoorweg en de Haagseweg delen verwijderd die aan de westzijde zijn gecompenseerd. De aanleg van volkstuin Lissabon is daarvan het directe gevolg. De locaties van Eigen Hof en VAT kwamen voort uit de verplaatsing van volkstuinen na de oorlog als onderdeel van het Algemeen Uitbreidingsplan. Datzelfde plan was de bevestiging van het belang van deze voorzieningen voor de bewoners van de stad, aangezien de groenstructuur een integraal onderdeel vormt van het uitbreidingsplan. Die keuze was succesvol, want uit recente onderzoeken blijkt de aanwezigheid van volkstuinparken voor veel Amsterdammers een belangrijke reden om in de stad te blijven wonen.

In hoeverre de Volkstuinparken Eigen Hof, VAT, Lissabon en het Bijenpark bijzondere cultuurhistorische waarden hebben, anders dan volkstuinpark alleen, moet nog onderzocht worden, aangezien deze tijdens het onderzoek vanwege het winterseizoen niet toegankelijk waren.

Sieger- en bijenpark

De aanleg van het Siegerpark naar ontwerp van Jan Bosma in de Engelse landschapsstijl is in de huidige toestand nog enigszins herkenbaar. Door het ecologisch beheer is het evenwicht tussen cultuur en natuur naar het laatste doorgelsgen. De moderne sculpturen in het park kregen daardoor een decor van een karakteristiek, verwilderde natuur. In 1950 is het park door de familie voor een gering bedrag verkocht aan de gemeente Amsterdam onder voorwaarde dat de functie van een park behouden bleef.

Sportvoorzieningen

De meeste sportvoorzieningen zijn in zoverre cultuurhistorisch van belang dat zij verbonden zijn met het gebruik van het gebied dat sinds de jaren twintig vooral gerelateerd is aan recreatie. Het ontwerp ervan heeft geen belangrijke cultuurhistorische waarde. Belangrijke uitzondering hierop is de Jachthaven van het Amsterdamse Bos aan de oostzijde van het Nieuwe Meer.

Immateriële cultuurhistorische waarden

De Oeverlanden

Het door burgers georganiseerde beheer van de Oeverlanden is typerend voor het toegenomen bewustzijn van de intrinsieke waarden van de natuur, in tegenstelling tot de waarde die natuur in de beleving van de mens kan hebben. Dit leidde eind jaren tachtig tot een ecologisch beheer van het gebied. De strijd voor behoud van de natuur in de Oeverlanden verliep gelijktijdig met acties voor het behoud van de natuurwaarden in de Oostvaardersplassen. Op de natuurwaardenkaart van de gemeente Amsterdam uit 2016 worden de natuurwaarden van de Oeverlanden als Hoog gewaardeerd. Vanuit cultuurhistorisch perspectief zijn de bewonersinitiatieven begin jaren tachtig te vergelijken met de acties van bewoners, krakers en geëngageerde architecten voor het behoud van 19de-eeuwse wijken als de Pijp, de Dapperbuurt en de Staatsliedenbuurt.

4 Conclusie en aanbevelingen

Eind negentiende-eeuw, begin twintigste eeuw vindt in het gebied ten noorden van het Nieuwe Meer een omslag plaats van een agrarisch naar een recreatielandschap. Aanvankelijk gebeurde dat ad hoc, door de komst van twee volkstuinparken en de komst van sportvelden ten zuiden van volkstuinpark *Ons Buiten*. Na de oorlog verliep die omslag op basis het Algemeen Uitbreidingsplan van 1935 meer planmatig. Wel zorgde opeenvolgende planwijzigingen ervoor dat vormen in het stadslandschap ontstonden die verwijzen naar nooit gerealiseerde infrastructuur. Denk aan de curve in de noordoever van het in 1958 afgegraven deel van het Nieuwe Meer. De aanleg van de snelweg was de oorzaak van het ontstaan van het ruigtegebied in de Oeverlanden. Om de verschillende voorzieningen in het gebied bereikbaar te maken zijn zonder een algehele visie op de ontsluiting van het gebied wegen aangelegd, die weinig verband met elkaar hebben. De actievoeders van de vereniging *Oeverlanden blijven!* hebben nog voorstellen gedaan om enige ordening in het gebied te brengen maar hun ontwerpaanzetten zijn op halfslachtige wijze uitgevoerd. Daardoor vertonen de verschillende elementen een introvert karakter en staan zij niet met elkaar in verbinding. Dat wringt vooral bij volkstuinpark *Ons Buiten*, dat samen met Nut en Genoegen in het Westerpark ontworpen is als een publiek toegankelijk wandelpark. De oeverlanden en het gebied rond het dorp Sloten vormen een samenhangend gebied, waarover de snelweg heen getrokken is. Deze snelweg is ook de 'hoeder' van het gecombineerde natuur en recreatiegebied, die zonder de komst van de snelweg misschien veel sneller was getransformeerd tot een stedelijk gebied. De noordoever van het Nieuwe Meer vormt al sinds begin 20ste eeuw in de gedachten van natuuractivisten als Jac. P. Thijsse en stedenbouwkundigen één geheel met de zuidelijke oever van het Nieuwe Meer dat tussen 1934 en 1970 deel werd van het Amsterdamse Bos. Terwijl het Amsterdamse Bos omschreven kan worden als ontworpen natuur waarin sinds 1990 ecologisch beheer wordt toegepast, ligt bij de noordoever juist het accent op ecologisch beheer. Het ontwerp voor het recreatiegebied op de noordoever is niet goed uit de verf gekomen. Een vierde belangrijke component naast recreatie in de vorm van de volkstuinparken, de sportterreinen en het recreatiegebied Oeverlanden, het dorpse karakter van Sloten en de natuur is cultuur die in de vorm van broedplaatsen een onderkomen kreeg in de gekraakte complexen van de Stelling van Amsterdam. Kort samengevat is in het gebied een zonering waarneembaar. Een natuurlijke, ecologische zone domineert het oostelijk deel van het gebied, het volkstuinpark *Ons Buiten* vormt daar deel van en de recreatieve zone overlapt daarmee en ligt meer naar het westen. De zone met de georganiseerde sport en het landelijk-dorpse zone van Sloten en de Sloterweg bevinden zich langs de noordzijde van het onderzochte gebied, terwijl de cultuurzone dichtbij de Ringvaart in het westelijke gedeelte ligt.

Aanbevelingen

- Onderzoek op welke manier de historische gelaagdheid van het gebied waarin zelfs nog verkavelingen uit 17de eeuw waarneembaar zijn kan mede door het benutten van de cultuurhistorisch waardevolle elementen voor een inkleuring van de gewenste verstedelijking zorgen en het gebied binnen Amsterdam een geheel eigen karakter verlenen.
- De Sloterweg vertegenwoordigt belangrijke cultuurhistorische stedenbouwkundige en historische- geografische waarden. Nader onderzoek naar de geschiedenis van de weg en een waardering van de bebouwing in de vorm van een ordekaart is aan te bevelen.
- In het bestek van dit onderzoek is een nadere waardebeoordeling van de volkstuinparken VAT, Eigen Hof, het Bijenpark en Lissabon achterwege gebleven. Voor een juiste cultuurhistorische waardebeoordeling is nader onderzoek nodig.

Bronnen

Gemeente Amsterdam, Nota van Toelichting inzake en de Bijlagen bij het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP), 1935
Mr. J.J. van der Velde, *Stadsontwikkeling van Amsterdam, 1939-1967*, Amsterdam 1968

Oever, Tijdschrift van vereniging Oeverlanden blijven!, jaargangen voorjaar 1983-voorjaar 2000

Monumenten en Archeologie Amsterdam, *Archeologisch bureauonderzoek Plangebied Nieuwe Meer Stadsdeel Nieuw-West*, BO 12-107 Amsterdam 012

J.J. Pennock, 'De vergroting van het Nieuwe Meer', *Werk in Uitvoering* 4de jrg, nr. 4 (1953), 46-50.

A. de With, 'Uitbreiding zandwinning Riekerpolder', *Werk in Uitvoering*, 8ste jrg. Nr. 5 (1958), 55-57.

Stadsdeel Nieuw West, *Essay Oeverlanden Nieuwe Meer* (Concept 11 juni 2012)

Jac. P. Thijssen, 'Parkenquaestie II', *Algemeen Handelsblad* (8 jan 1908), 9

M. Steenhuis e.a., *De Nieuwe Grachtengordel*, Bussum 1917.

Afbeeldingen:

Beeldbank, Stadsarchief Amsterdam

Beeldbank, Regionaal Archief Noord Holland

Kaartmateriaal

Historische kaarten infrastructuur, cultuurhistorische waardenkaart, Robert Heit (RenD, Amsterdam)

Colofon

Datum: februari 2018

Status: definitief

Redactie: Hester Aardse, Jeroen Schilt

Tekst: Jouke van der Werf, Sandra Guarda

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2017

Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van M&A. M&A aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.